

SZTUKA EDUKACJI

THE ART OF EDUCATION

G A L E R I A
Arsenal

SZTUKA EDUKACJI

THE ART OF EDUCATION

Sztuka Edukacji

(Czyli o tym, jakie pożytki płyną z poważnego traktowania sztuki)

The Art of Education

(In other words: What are the other benefits for treating art seriously?)

Wszystkie znane mi instytucje kultury w swoich statutach mają zapis o działaniach edukacyjnych. Od czasu gdy przedmioty artystyczne „karlały” w programach nauczania, troska o edukację w tym zakresie samorzutnie była przejmowana przez instytucje kultury. Ambitniejsze galerie, muzea, teatry świadome zagrożenia, jakim jest brak kontaktu ze sztuką, rozbudowywały swoje aktywności, kierowane początkowo przede wszystkim do dzieci i młodzieży. Zrazu nieśmiało, często w przechodnich korytarzach, ale systematycznie zbierając nowe doświadczenia, pozyskiwały przestrzeń dla programów edukacyjnych. Nie tylko w sensie przestrzeni fizycznej, gdy zaczęto wydzielać miejsca na zajęcia warsztatowe czy wykładowe. Ale również w przestrzeni świadomości zarówno odbiorców sztuki, jak i jej twórców.

Dzisiaj żadna szanująca się instytucja kultury nie może funkcjonować bez programu edukacyjnego, skierowanego

Every cultural institution statute that I know include some information about educational practise. Since the artistic subjects were less and less prominent in educational programmes, cultural institutions assumed schools’ responsibilities for them. Ambitious galleries, museums and theatres were aware of the danger arising out of lack of contact with art. They broadened the spectrum of their activities – at first to entertain children’s and adolescents’ needs. At first, a little shy, they organized events in the corridors. Their goal was to systematically gather new experiences and obtain space for educational programmes. It was not only a physical space, like places, where workshops or lectures could be held, but also a space in conscious minds of art lovers and creators.

Nowadays, no serious cultural institution can exist without an educational programme directed to young and mature audiences. There are events for

zarówno do młodych, jak i dojrzałych odbiorców. Do tych świetnie wykształconych, którzy mają duże potrzeby kontaktu ze sztuką. I tych, przed którymi jeszcze droga długa, ale możliwa do przejścia. Ogromną rolę w tym procesie odgrywają artyści, a także nauczyciele wszystkich szczebli nauczania – od przedszkola i świetlicy szkolnej, poprzez szkoły oraz wykładowców akademickich i Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Również Galeria Arsenal ma niemałe, bo kilkunastoletnie doświadczenie prowadzenia regularnej działalności edukacyjnej.

W 2013 roku Zachęta Narodowa Galeria Sztuki, we współpracy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zorganizowała pierwszą konferencję z cyklu *Sztuka edukacji*, poświęconej „...obecności kultury w programach nauczania i możliwości współpracy między szkołą a instytucją kultury”. Konferencja przerodziła się w spotkania cykliczne, w tym roku odbyła się jej piąta edycja. Warto tu podkreślić rolę „Zachęty” w osobach dyrektorki Hanny Wróblewskiej i Anny Zdzieborskiej z działu edukacji, autorki i realizatorki koncepcji konferencji. Stworzyły one nie tylko miejsce spotkań edukatorów i artystów z nauczycielami, ale również płaszczyznę dyskusji oraz artykułowania zagadnień związanych ze znaczeniem sztuki w procesie nauczania i wychowania.

Galeria Arsenal była gospodarzem drugiej edycji konferencji, zorganizowanej

educated people urging contact with the arts and for individuals beginning their long but exciting adventure with culture. Artists and teachers from kindergartens, common rooms and schools, as well as university lecturers and people involved with Third Age Universities, play a crucial role in the above process. Galeria Arsenal may also be proud of its achievements in the given area – for a dozen of years it has been running regular educating programmes.

In 2013, Zachęta – National Gallery of Art in cooperation with Ministry of Art and Culture RP organized the first conference entitled *The Art of Education* devoted to “...the presence of culture in syllabuses and possibility of cooperation between schools and cultural institutions.” The conference transformed into a regular series of events. In the current year participants attended the fifth edition of the event. Hereby, I would like to emphasize the roles of Hanna Wróblewska, the head of Zachęta and Anna Zdzieborska from the Zachęta’s department of education. They were the creators and hosts of the conference. They created not only a place, where educators and artists meet with teachers, but also a plane to discuss and articulate topics relating to the meaning of art in the process of teaching and upbringing.

Galeria Arsenal hosted the second edition of the conference organized in cooperation with Zachęta in Białystok

wspólnie z „Zachętą” w Białymstoku, pod hasłem *Sztuka Edukacji. Artysta wraca do szkoły*. To doświadczenie miało bezpośredni wpływ na podjęcie trwałej współpracy z nauczycielami. Od tego czasu, co roku, w ramach naszego programu edukacyjnego realizowany jest też moduł warsztatów prowadzonych przez artystów wraz z nauczycielami. Tytuł *Sztuka Edukacji* wydawał się nam tak prosty i jednocześnie tak precyzyjnie określający zagadnienie, że został przez nas zaabsorbowany.

Coraz więcej uczniów jest zdiagnozowanych jako osoby z problemami edukacyjnymi o podłożu neurologicznym. Wielu spośród nich ma zdolności plastyczne, które rozwijane mogą być znakomitym sposobem ekspresji, jednocześnie zmniejszającym napięcia zarówno psychiczne, jak i fizyczne.

Zależało nam, by wyposażać nauczycieli w umiejętności wspierania zarówno uczniów z dysfunkcjami, jak i ich rówieśników, aby mogli wykazać więcej empatii wobec kolegów i koleżanek. Kolejnym ważnym problemem, jakim się zajęliśmy, był podnoszony przez nauczycieli wyraźny spadek sprawności manualnych i postaw kreatywnych wśród dzieci i młodzieży, którego przyczyny upatrywane są w zaniedbaniu edukacji artystycznej.

Jestem głęboko przekonana, że kontakt ze sztuką jest nie tylko przygodą

entitled: *The Art of Education. Artist goes back to school.*” That experience had a direct impact on starting a sustainable cooperation with teachers. From that day on, each year we organize educational programme involving also a workshops module for teachers held by artists. *The Art of Education* title seemed really obvious. Moreover, it reflects the topic in such a great detail, that we simply had to absorb it.

The number of pupils diagnosed with educational problems caused by neurological dysfunctions. Many of them are talented manually. The development of those may be a great expression tool, as well as physical and psychological stress relief.

We really wanted to equip teachers in skills of supporting pupils with dysfunctions and their peers, because we wanted them to express more empathy towards their friends. Another important issue we discussed was the teachers’ case for decreasing amount of manually skilled and creative children and youth. Some assume, that it is an effect of neglecting artistic education.

I am deeply convinced, that contact with art is not only an intellectual adventure and aesthetic experience, but also heavily influences openness, especially in case of interpersonal relations. It seems extremely important, especially in the contemporary world.

intelektualną i przeżyciem estetycznym, ale ma również ogromny wpływ na kształtowanie otwartości, szczególnie w relacjach międzyludzkich. Wydaje się, iż jest to niezwykle ważne, zwłaszcza w dzisiejszych czasach.

Publikacja *Sztuka Edukacji* to wybór autorskich tekstów artystów, a także specjalistów, zaproszonych do wspólnej realizacji warsztatów z nauczycielami w 2017 roku. Zamieszczamy również kilka opinii nauczycieli uczestniczących w warsztatach.

The Art of Education publication is a selection of texts by various artist and specialists invited in 2017 to organize and realize workshops for teachers. We also publish a few opinions of teachers' participating in the workshops.

Magdalena Godlewska-Siwerska

Kuratorka *Placu Zabaw Arsenal*.

Curator of *Galeria Arsenal's Playground*.

Warsztaty | Workshops

Mam zespół Aspergera

| *I have Asperger syndrome*

Edyta Oldak / Karolina Dyrda / 30.06.–1.07.2017

— 11

Wszyscy jesteście Neuro (ale każdy na swój sposób)

| *We are all Neuro, but in a different way*

Małgorzata Jabłońska / 15–16.09.2017

— 16

Sztuka na pograniczu nauk

| *Art on the verge of sciences*

Viola Kuś / Łukasz Kędziora / 29–30.09.2017

— 21

Krzywo spojrzał, a nie ma krzywicy

| *He is not looking straight, although he is not a hunchback*

Daniel Rumiancew / Monika Masłoń / 6–7.10.2017

— 27

Kultura i Neuronauka. Afazja

| *Culture and Neuroscience. Aphasia*

Karolina Wiktor / Anna Łobacz / 13–14.10.2017

— 33

Musimy porozmawiać o neuronach

| *We have to talk about neurons*

Kobas Laksa / 27–28.10.2017

— 46

Mam zespół Aspergera

Warsztaty prowadzone przez Edytę Ōldak i Karolinę Dyrde

I have Asperger syndrome

Workshops held by Edyta Ōldak and Karolina Dyrda

Zespół Aspergera jest zaburzeniem neurorozwojowym, które obserwuje się u dzieci od wczesnego dzieciństwa. Określa się go jako lekką odmianę autyzmu. Osoby ze spektrum autyzmu łączy ten sam rodzaj trudności w kontaktach i komunikacji z innymi ludźmi oraz wyobraźni wpływającej na sztywność myślenia i zachowania. Mechanizmem leżącym u podłoża tych problemów są nieprawidłowości w zakresie teorii umysłu i centralnej koherencji. Teoria umysłu to wrodzona zdolność, która umożliwia wyciąganie wniosków o tym, co inni myślą, czego pragną, jakie mają intencje. Jej deficyty, czyli słaba teoria umysłu, oznacza głębokie zaburzenia empatii, czyli trudności w przewidywaniu i rozumieniu emocji oraz zachowań innych ludzi. Z kolei centralna koherencja to zdolność łączenia poszczególnych elementów w spójną całość. Konsekwencją deficytów w jej zakresie jest nietypowy styl poznawczy charakteryzujący się

Asperger syndrome is a neurodevelopment disorder. It may be diagnosed from the early childhood. It is sometimes referred to as mild autism. People with autism spectrum disorder have similar problems communicating with other people. They also suffer from lack of imagination influencing rigidity of thought processes and behaviours. Its underlying mechanism are the theory of mind and central coherence disorders. The theory of mind is an inborn ability allowing to deduce, what other people think, what they want and what intentions they have. Its deficiency, being weak theory of mind, translates into deep empathy disorders – problems with predicting and understanding other people emotions and actions. In turn, central coherence helps us to connect specific elements to a coherent whole. A lack thereof, results in anomalous cognitive style – usually focusing on details without giving them global meaning.

skupianiem głównie na szczegółach, bez nadawania im globalnego znaczenia.

Osoby z zespołem Aspergera charakteryzują się ponadto nietypowym rozwojem komunikacji. Bardzo często uczą się szybko mówić i używają pedantycznego, precyzyjnego języka do komunikowania o swoich potrzebach i zainteresowaniach. Od małego mają też niesamowite pasje, które zgłębiają bez reszty, stając się specjalistami w danej dziedzinie już w wieku przedszkolnym. Pasje te bardzo często związane są z naukami ścisłymi. Dzieci z zespołem Aspergera nie przepadają za bajkami, o wiele częściej wolą studiować encyklopedie czy oglądać programy popularnonaukowe. Zainteresowane bardziej literami i cyframi niż kontaktami z innymi dziećmi szybciej od rówieśników uczą się czytać i liczyć. Te umiejętności sprawiają, że rodzice nie mają podstaw do zmartwień i poszukiwania pomocy, wręcz przeciwnie, często są dumni, że mają tak zdolne dziecko.

Problemy zazwyczaj zaczynają pojawiać się, kiedy rosną oczekiwania społeczne, a dziecko coraz więcej czasu spędza z rówieśnikami. Wyżej opisane trudności sprawiają, że dzieci ze spektrum autyzmu rozwijają słabsze umiejętności społeczne, mają trudności z rozumieniem niepisanych zasad zabawy, nie przychodzi im łatwo współpraca. Bywa, że z tego powodu od małego są odrzucane i nierozumiane przez rówieśników.

People with Asperger syndrome develop their communication skills very differently to others. They frequently learn speaking faster than others and use pedantic, precise language to send messages concerning their needs and interests. From their early childhood, they display amazing passions. Moreover, they tend to master the skills necessary to pursue their goals before they even start school. Those passions are usually connected with STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics). Children with Asperger syndrome do not find fairy tales interesting. They would rather study encyclopaedias or watch popular science programmes. Because of the fact that they are more interested in letters and digits than other children, they master reading and counting much faster. Those skills usually do not make parents worried about their child. I sympathize with them. To be honest, why would anyone that talented need help?

Problems usually arise, when social requirements spike and the child spends more and more time with peers. The above difficulties make children with autism spectrum develop worse social skills, have problems with understanding the unwritten rules of play and struggle to cooperate. As a result, some of them are rejected and misunderstood by their peers.

Parents usually observe intensity of feelings, that a child with Asperger syndrome has, especially connected with

Rodzice zwracają też uwagę na intensywność uczuć przeżywanych przez dziecko z zespołem Aspergera, a szczególnie z regulowaniem emocji. Problemem mogą być również nieoczekiwane zmiany planów, niespodzianki czy też nowe sytuacje. Osoby ze spektrum znacznie lepiej poruszają się w znanych i powtarzalnych schematach. Lubią wiedzieć, co je czeka i być na to przygotowane.

To właśnie trudności jakich doświadczają osoby z zespołem Aspergera w szkole, w kontakcie ze swoimi neurotypowymi kolegami czy koleżankami, a często też z nauczycielami, są powodem opracowania warsztatu pomagającego nauczycielom i uczniom zrozumieć istotę zaburzeń ze spektrum autyzmu.

Opracowany przez nas cykl warsztatów wychodzi naprzeciw potrzebom rozwijania u osób z ZA umiejętności społecznych oraz edukowania innych, czym jest zespół Aspergera i w jaki sposób pomóc koleżance/koledzie z zaburzeniami tego typu. Program jest o tyle innowacyjny, że obok klasycznych metod prowadzenia treningów umiejętności wykorzystuje naturalne zamięłowanie dzieci z ZA do informatyki i nauk ścisłych. Dodatkowo stworzyliśmy kilka lekcji opartych na włączeniu do tego typu zajęć sztuki nowoczesnej. Wszystkie scenariusze zamieściliśmy w podręczniku *Mam zespół Aspergera*, który jest uniwersalnym źródłem wiedzy na temat ZA, przeznaczonym zarówno dla dzieci, jak i dorosłych.

regulating emotions. Sometimes even unexpected changes of plans, surprises or new situations may be very problematic. People with autism spectrum disorder tend to do better in a well known to them and repetitive schemes. They prefer to know, what is around the corner and be prepared.

These are the difficulties people with Asperger syndrome experience at school, during interactions with neurotypical peers and even teachers. That is why workshops helping teachers and pupils understand the autism spectrum disorder were prepared and held.

We created a series of workshops, having in mind not only the development of people with Asperger syndrome social skills, but also educating others about the Asperger syndrome and ways to help a person suffering from the aforementioned disorder. Our programme is very innovative, because apart from the classic methods of skills development, we use natural drive of children with Asperger syndrome to IT and STEM. In addition, we created a dozen of lessons covering the usage of contemporary art during such workshops. All scenarios were published in the *I have Asperger Syndrome* handbook – a universal source of knowledge about Asperger syndrome for children and adults.

Each event is not only related to a specific interests, pedantic and unique, detail oriented and reality interpreting language,

Poszczególne warsztaty odnoszą się do specyficznych zainteresowań, pedantycznego i wyjątkowego języka, skoncentrowanego na detalach w widzeniu rzeczywistości, ale też poruszają temat dyskryminacji i poszukiwania różnych sposobów jej przeciwdziałania. Oryginalność stylu myślenia, wrażliwość intelektualna i niezależność od opinii społecznej omawianych przez nas osób dają dużą przestrzeń dla działań artystycznych. W projekcie wykorzystujemy malarstwo Pawła Susida oraz kompozycje *Sztucznych Fiolków* do tego, aby zobrazować cytaty osób z zespołem Aspergera, które zachwycają celnością, bezpośredniością, szczerością. Jednym z ćwiczeń skierowanych do nauczycieli był pewien psychologiczny eksperyment, w którym część zgromadzonych pod nieobecność jednej z osób, umawia się na pewien kod. Niedługo okazuje się, że osoby nieznające tego kodu, nie potrafią włączyć się w rozmowę, mają poczucie bycia nieadekwatnymi, nie rozumieją co się dzieje. Eksperyment pokazuje, jak czują się osoby ze spektrum autyzmu w społeczeństwie.

Inną formą prowadzenia treningów łączących naukę i sztukę były zabawy przy użyciu interaktywnych technologii, takich jak system Arduino. Uczestnicy nie tylko poznali interaktywne instalacje artystyczne (*Nie-pokój* Anny Wasilkowskiej), ale również spróbowali swoich sił w programowaniu.

but also focused on discrimination and seeking ways to react on discriminative practices. Originality of thought processes, intellectual sensitivity and independence from the social opinions give people with Asperger syndrome a huge space for an artistic creativity. During the project, we use Pawel Susid's paintings and *Sztuczne Fiolki's* compositions to visualise quotes of people with Asperger syndrome, who amaze others with their accuracy, directness and honesty. One of the exercises for teachers was a psychological experiment. Before the exercise, one person has to leave the room, while others create their linguistic code. Soon it turns out, that people unfamiliar with the code are not able to participate in the discussion, feel singled out and do not understand the flow of events. The experiment demonstrates the problems people with Asperger syndrome have in society.

Other form of trainings combining science and arts were games involving the use of interactive technologies, such as Arduino system. Participants had the chance to interact with artistic installation (*Nie-pokój* by Anna Wasilkowska), as well as to try their hand in programming.

We highly recommend reading this publication, also available in electronic form. It will help you understand the world of people with Asperger syndrome and open you on the possibilities of helping them grasp the reality the way other people do.

Serdecznie namawiamy do sięgania
po tę publikację, dostępną również
w formie elektronicznej, która powstała
po to, aby pozwolić zrozumieć innym, jak
osoby z zespołem Aspergera widzą świat
i co my, neurotypowi, możemy zrobić,
aby pomóc im odnaleźć się w naszej
rzeczywistości.

Karolina Dyrda

Psycholog, pedagog specjalny. Od 12 lat pracuje jako terapeuta osób z autyzmem i zespołem Aspergera. W Fundacji Synapsis prowadzi diagnozy i terapie, a także konsultacje dla rodziców oraz szkolenia dla profesjonalistów na terenie całej Polski. Specjalizuje się w terapii grupowej osób z zespołem Aspergera (dzieci i dorośli).

A psychologist and a special education teacher. For 12 years she has been conducting therapy of persons with autism and Asperger syndrome. As a member of Synapsis Foundation she is responsible not only for diagnoses and therapies, but also for consultations for parents and professional trainings held in various places in Poland. She specializes in group therapy for children and adults with Asperger syndrome.

Edyta Oldak

Absolwentka Wydziału Malarstwa Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Doktorantka na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Graficzka, ilustratorka książek, jak również animatorka kultury. Założycielka Stowarzyszenia „Z Siedzibą w Warszawie” i jego prezeska. Jedna z inicjatorek powstania publikacji *Mam zespół Aspergera*, podręcznika dla uczniów i nauczycieli, za który otrzymała nagrodę MUST HAVE 2017.

Graduate of the Faculty of Painting of the Academy of Fine Arts in Warsaw. A PhD student at the Faculty of Art at Pedagogical University in Cracow. A graphic designer, book illustrator and cultural animator. The founder and president of the “Z Siedzibą w Warszawie” association. One of the initiators of the *I have Asperger Syndrome* pupils’ and teachers’ handbook, which earned her the award MUST HAVE 2017.

Wszyscy jesteśmy Neuro (ale każdy na swój sposób)

Warsztaty prowadzone przez Małgorzatę Jabłońską

We are all Neuro, but in a different way

Workshops held by Małgorzata Jabłońska

Zazwyczaj, kiedy prowadzę warsztaty występuję w roli artystki czy też artystki-projektantki, korzystam ze swojego doświadczenia związanego ze sztuką i edukacją artystyczną. Moja ruchowa niepełnosprawność nie ma wówczas znaczenia, wręcz zupełnie jej nie odczuwam.

Uważam się za osobę emocjonalnie uratowaną, zrealizowaną i sprawną poprzez sztukę.

Głęboko wierzę, że sztuka, podobnie jak miłość, dopóki jest autentyczna, istnieje ponad uproszczonym, czy wręcz sztucznym, podziałem na sprawnych i niepełnosprawnych. Może natomiast celnie, choć metaforycznie (albo: celnie, bo metaforycznie), wyrażać marzenia, przekonania i obawy oraz odzwierciedlać przeżycia, które ukształtowały zasoby neuronalne indywidualnego ludzkiego mózgu. To rodzaj przesłania związanego z moimi tegorocznymi warsztatami z cyklu *Sztuka Edukacji* w Galerii Arsenał.

When I conduct workshops, I usually act as an artist or designer-artist. I utilize my experience connected with art and artistic education. My physical disability does not matter then. I even do not feel it.

I perceive myself as an emotionally saved, realised and functional person, thanks to art.

I deeply believe, that, similarly to true love, authentic art exists apart from the streamlined or just simplified division into able-bodied and handicapped. An artist may accurately, but metaphorically (or: accurately, because metaphorically), express dreams, beliefs and fears. Moreover, an artist may reflect experiences, which shaped individual human mind's neural resources. It is a message, that wanted to promulgate during my current year *The Art of Education* workshops in Galeria Arsenał.

The workshops were related to concepts of a brain, creativity, autobiography

Warsztaty obejmowały zagadnienia związane z mózgiem, twórczością, autobiografią, jak również szczególnym sposobem bycia w świecie, jakim jest niepełnosprawność neurologiczna. Wyjątkowo, na potrzeby warsztatów w Galerii Arsenal, postanowiłam potraktować osobiste doświadczenia z obszaru niepełnosprawności jako rodzaj potencjalnego zasobu, który może być, w zależności od sytuacji, wykorzystany, jeśli wymagać tego będzie szczerzy dialog z uczestnikami.

Teoretyczną podbudowę warsztatów były dwa zestawy zasad, każdy na swój sposób związany z pracą mózgu. Chciałam podzielić się swoją fascynacją refleksjami neurologa Vilayanura S. Ramachandran¹. Postanowiłam przybliżyć uczestnikom warsztatów jego słynne i dla wielu kontrowersyjne prawa doświadczenia artystycznego, ilustrowane pracami wybranych przeze mnie artystów z różnych czasów, kultur i dziedzin. Natomiast zasady terapii promującej neuroplastyczność mózgu według Teresy A. Jones i Jeffreya A. Kleima powstały na potrzeby neurorehabilitacji². Zaryzykowałam ich omówienie w kontekście sztuki i zilustrowanie ich własnymi pracami z cyklu *Neuro. Szkice*.

Przygotowując warsztaty, miałam świadomość, że ich bezpośrednimi odbiorcami będą nauczyciele (w szerokim rozumieniu tego słowa), którzy w swojej pracy stykają się lub być może zetkną się w przyszłości z osobami o różnych

and unique way of existing in the world, such as neurological disability. I decided to give Galeria Arsenal an individual treat and share my experiences concerning disability as a form of a resource, which may be used accordingly to the situation, e.g. if honesty would require me to share my story with the rest of the participants.

A theoretical background consisted of two sets of rules – each one relating to the functions of the brain. I would like to share my passion for the work of Vilayanura S. Ramachandran, a neurologist¹. Participants had an opportunity to get acquainted with the famous and controversial laws of an artistic experience, illustrated with works of artists coming from different times, cultures and branches of art. I also presented participants the work of Theresa A. Jones and Jeffrey A. Kleim created specifically for the purpose of neurorehabilitation². I decided to discuss them in the context of art and illustrate them with my own works out of the *Neuro.Drafts (Neuro. Szkice)* cycle.

While I was preparing the workshops, I knew, that their participants are going to be teachers (broadly speaking), who work or will probably work with people with various neurological dysfunctions. In other words, I knew, that the ailing would be indirect participants of my workshops.

I wondered, what should I present. I wanted various individuals, who I will

dysfunkcjach neurologicznych. Zatem, co szczególnie ważne, właśnie te osoby miały być pośrednio adresatami moich warsztatów.

Zastanawiałam się, co zaproponować, aby bardzo różne osoby, o których nie wiem i których zapewne nigdy więcej nie spotkam, mogły doświadczyć pozytywnych przeżyć w związku z zainicjowaną przeze mnie twórczą sytuacją? Postanowiłam zaoferować uczestnikom elastyczne działania, które będą adaptować się do rozmaitych uwarunkowań biologicznych, emocjonalnych, poznawczych, społecznych i prospołecznych (używając kategorii Stuarta Shankera)³. Zależało mi na tym, aby każda podejmująca te działania osoba, miała szansę osobistej wypowiedzi na własnych warunkach.

Moje założenia sprawdzone zostały od dwóch propozycji. Pierwsza, to otwarte zadanie-prośba: „Powiedz mi linią, co chciałabyś/chciałbyś, abym o Tobie wiedziała”. Poza możliwością zbudowania osobistej narracji z zachowaniem swoich granic, wydaje się ważne, że linia to elementarny i bardzo ekspresyjny środek wyrazu, możliwy do uzyskania różnymi narzędziami. Nie ma więc konieczności precyzyjnego chwytu, jak w przypadku typowych materiałów piśmienniczych czy rysunkowych. Druga propozycja, to działanie z elementem losowym (zaistnienie jako osoba niepełnosprawna lub sprawna też nie podlega przecież wyborowi). Jest zachętą do wyrażenia wizualnym,

probably never even get in contact with, experience something positive. I wished they would get something out of the creative situation, which I myself initiated. I finally decided to teach participants flexible acting, which they would be able to adapt to different biological, emotional, cognitive, social and prosocial conditions (I used Stuart Shanker's category)³. I wanted every person responsible for his/her actions to speak out on a personalized set of terms.

My assumptions were simplified to two propositions. The first one was a task-request: Tell me with a line, what you would like me to know about you. Apart from the possibility to construct a personal narration within solid borders, it seems, that the line is a basic and extremely expressive mean of expression. Furthermore, one may utilize it using different tools. You do not have to maintain a firm grip, because you are neither writing an essay, nor drawing a picture. The second option is working on a random element (existing as a disabled or functional person is not a question of choice). It is an encouragement to use visual, indirect and floaty language to express notions relating to functioning in a reality of many kinds of differences. I had to ask myself a question: How does it feel to be a (star/point/bird/blackness, etc.) in the foreground of (snow/trees/words/lines, etc.)? The answers got delivered in a form of graphic compositions or collages, usually monochromatic.

czyli niedosłownym i nośnym, językiem swoich wyobrażeń co do funkcjonowania w realiach pewnej odmienności. Pozwoliłam sobie zatem na pytanie: „Jak to jest być gwiazdą/punktem/ptakiem/czernią, itp. wśród śniegu/drzew/słów/linii, itp.?” na które odpowiedź dostarczona została w postaci kompozycji graficznych czy kolażu zredukowanego na ogół do czerni i bieli.

Chciałabym dodać, że spotkania warsztatowe *Wszyscy jesteśmy Neuro (ale każdy na swój sposób)* w Galerii Arsenal były dla mnie wzbogacającym, rozwijającym i wzruszającym doświadczeniem. Pragnę za to z całego serca podziękować wszystkim Uczestnikom oraz Organizatorom.

I would also like to add, that the workshops entitled *We are all Neuro, but in a different way* held in Galeria Arsenal were an enriching, educating and emotional experience.

I would like to wholeheartedly thank the participants and organizers.

Malgorzata Jabłońska

Artystka, projektantka graficzna. Absolwentka Wydziału Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (dyplom z wyróżnieniem z projektowania graficznego w Pracowni Nowych Mediów) oraz Podyplomowych Muzealnych Studiów Kuratorskich w zakresie sztuki współczesnej na Wydziale Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wykładowca na Studiach Podyplomowych Grafiki na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Doktorantka na Wydziale Grafiki i Komunikacji Wizualnej Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu.

Artist and graphic designer Graduated with an honorary mention from the Faculty of Graphic Arts and the Faculty of Graphic Design at the Academy of Fine Arts in Cracow (New Media Studio). Also finished Postgraduate Curatorial and Museum Studies in contemporary art (Art History Institute at Jagiellonian University). Works as a post-graduate studies in graphics university lecturer at the Silesian University of Technology, Faculty of Architecture. A PhD student at the Faculty of Graphic Arts and Visual Communication, University of Arts in Poznań.

¹ V.S. Ramachandran, *Neuronauka o podstawach człowieczeństwa. O czym mówi mózg?*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 211–264.

² J.A. Kleim, T.A. Jones, *Principles of experience-dependent neural plasticity: implications for rehabilitation after brain damage*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18230848> [dostęp: 10.09.2017].

³ S. Shanker, Self-Reg. *Jak pomóc dziecku (i sobie) nie dać się stresowi i żyć pełnią możliwości*, Wydawnictwo Mamania, Warszawa 2016, s. 81–86.

¹ V. S. Ramachandran, *Neuronauka o podstawach człowieczeństwa. O czym mówi mózg?* [The Tell-Tale Brain: A Neuroscientist's Quest for What Makes Us Human], Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 211–264.

² J. A. Kleim, T. A. Jones, *Principles of experience-dependent neural plasticity: implications for rehabilitation after brain damage*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18230848> [access: 10.09.2017].

³ S. Shanker, Self-Reg. *Jak pomóc dziecku (i sobie) nie dać się stresowi i żyć pełnią możliwości* [Self-Reg: How to Help Your Child (and You) Break the Stress Cycle and Successfully Engage with Life], Wydawnictwo Mamania, Warszawa 2016, s. 81–86.

Sztuka na pograniczu nauk

Warsztaty prowadzone przez Violkę Kuś i Łukasza Kędziórę

Art on the verge of sciences

Workshops held by Violka Kuś and Łukasz Kędzióra

Spotkanie przeprowadzone w Galerii Arsenal pt. *Sztuka na pograniczu nauk* dotyczyło w głównej mierze doświadczeń zebranych podczas realizacji 50 warsztatów z cyklu *Technoscience art – sztuka na pograniczu nauk* w Centrum Sztuki Współczesnej w Toruniu w 2015 roku. W pierwszym dniu zajęć prowadzący zapoznali uczestników z zeszytem konspektów zawierającym wskazówki źródłowe i metodyczne dotyczące realizacji 13 różnych warsztatów. Poszczególne tematy omawiane były pod kątem ich przeprowadzenia z osobami wykazującymi problemy edukacyjne o różnym podłożu. W wyniku dyskusji uczestnicy spotkania zgodzili się co do tego, że dzieła takich artystów, jak Stelarc, Orlan, Eduardo Kac czy Marina Abramović mogą być bardzo interesującymi tematami dla osób z problemami edukacyjnymi. *Królik Alba* Kaca, który dzięki modyfikacjom genetycznym odbiega wyglądem od prezentacji swojej populacji, staje się dobrym przykładem

The meeting titled “Art on the verge of sciences”, concerning mainly experiences gathered during 50 *Technoscience Art – Art on the Verge of Sciences* (*Technoscience art – sztuka na pograniczu nauk*) workshops held in Center of Contemporary Art in Toruń (2015), took place in Galeria Arsenal. During the first day of the event, the hosts presented a notebook of outlines containing resources and methodology used to run 13 different workshops. Every single subject was discussed, remembering that it was created for people having various educational problems. After the discussion, participants agreed, that works of such artists as Stelarc, Orlan, Eduardo Kac or Marina Abramović may be very interesting topics for people struggling with educational problems. *Królik Alba* (by Kac) was genetically modified. That is why, it is visually different than the rest of the population. It is a great example of being an individual in a group.

na bycie odmiennym w grupie, odmienność tę można przedstawić jako „coś” niezwykle wyjątkowego. Takie postrzeganie inności może spowodować zmianę w samoocenie i tym samym przyczynić się do lepszej jakości życia i nauki osób z dysfunkcjami. Kolejnym dobrym przykładem, który może nauczyć nas zaufania do siebie nawzajem, jest performans Mariny Abramović *The Artist Is Present* zorganizowany w 2010 roku w Museum of Modern Art w Nowym Jorku. Artystka, siedząc bez ruchu, naprzeciw siebie miała ustawione krzesło z przeznaczeniem dla każdego, kto zechce na nim usiąść. Powstawał dialog bez słów – obie strony patrzyły na siebie – reakcje były różnorodne. Bardzo często odbiorcy, obserwując artystkę, płakali. Taki typ nawiązywania specyficznej formy intymności może mieć ogromne znaczenie w relacji uczeń-nauczyciel. Przykładem może być wprowadzenie przerywnika podczas zajęć indywidualnych jako ćwiczenia, dzięki któremu czynnik stresu ulegnie pomniejszeniu, a w konsekwencji zwiększy się poziom koncentracji u ucznia, co z kolei może przyczynić się do bardziej efektywnej pracy i postępów w nauce.

Ze względu na warsztatowy charakter spotkania prowadzący postanowili odnieść się nie tylko do schorzeń neurologicznych, ale także do wszelkich dysfunkcji i niepełnosprawności. W grupie pojawiły się osoby, które zetknęły się z problemem depresji u uczniów, nadwrażliwością na kontakty rówieśnicze, czy związane

The individuality may be presented as “something” really special. Such perceptions of alterity may cause a shift in one’s self esteem. The result of the process may be higher quality of life and learning of people with impairments. Another great piece of art teaching us to trust one another may be Marina Abramović’s performance entitled *The Artist Is Present*, which took place in 2010 at the Museum of Modern Art (New York City). The artist was sitting still. In front of her was a chair for people willing to sit in front of Marina. Then, after an exchange of glances, one could have observed a spontaneous dialogue devoid of words. The reactions were various. Some people staring into the artist’s eyes just could not hold the tears. It is a unique form of intimacy, that may have a crucial impact on a teacher-pupil relationship. Maybe one can take a break during an individual class. Then, possibly a stress factor will diminish, resulting in the pupil’s better ability to focus. The outcome may be very positive, e.g. more effective work and faster educational progress.

Due to the fact, that the meeting was conducted in a form of workshops, hosts decided to work on not only the neurological disorders, but also other dysfunctions and disabilities. Members of the group said, that they had problems with pupils with depression, hypersusceptibility on peer relationships or having problems usually existing throughout the senior population.

z pewnymi zaburzeniami dotyczącymi seniorów.

W drugim dniu warsztatów wybrani uczestnicy losowali jedną niepełnosprawność, np.: paraliż, ślepotę, brak słuchu, itp. W symulowaniu poszczególnych schorzeń wykorzystywane były rekwizyty, takie jak: kule, wózek inwalidzki, „ślepe” okulary, zatyczki do uszu i stopery. W tak skonstruowanych kilkuosobowych grupach uczestnicy wykonywali poszczególne, ujęte w konspektach, zadania. W trakcie spotkania udało się zrealizować dwa scenariusze: *Co różni człowieka, robota, androida i cyborga?* *O sztuce Stelarc* oraz *Historia zielonego królika*. Zajęcia zakończyły się dyskusją o ograniczeniach wynikających z częściowego lub całkowitego wyłączenia poszczególnych zmysłów. Przeprowadzone dramy, które pokazały ograniczenia osób z dysfunkcjami, stały się doświadczeniami uczestników, którzy mogli lepiej zrozumieć sposoby werbalizowania myśli, np. u osób niesłyszących, sposoby rozpoznawania rzeczywistości u osób niewidzących, czy poruszanie się osób na wózku. Ciekawym spostrzeżeniem była nauka relacji między tymi osobami, którym zostały przydzielone role z dysfunkcjami, a pełnosprawnymi. W efekcie uczestnikom łatwiej było zrozumieć, jakiej pomocy oczekują osoby niepełnosprawne i w jaki sposób można próbować przełożyć język obrazu na dźwięk lub dotyk, czy odwrotnie, obraz na dźwięki. Komunikacja z otoczeniem z udziałem aktywności zmysłowej

During the second day of workshops, participants were randomly assigned one disability, e.g. Paralysis, blindness or hearing loss. They simulated those with props, such as crutches, wheelchair, non-translucent glasses and earplugs. Participants worked on the tasks described in a syllabus in small groups. During the meeting, participants managed to finish two scenarios: *What are the Differences Between a Man and a Cyborg?* *The art of Stelarc* and *The History of a Green Rabbit*. Both tasks ended with a discussion about the limitations arising out of partial or full loss of the particular senses. Participants performed genre scenes presenting the limitations of people with dysfunctions. They were experiences for amateur actors and spectators alike, which helped everybody understand, how deaf people verbalise thoughts, how the blind recognize reality and how does it feel to move on a wheelchair. One of the most interesting aspects of the meeting was the possibility to watch people faking disabilities creating a bond with the other participants. As a result, participants found it easier to understand, what kind of help disabled people need, how shall the visual language be translated into sound or touch and vice versa. Communicating with the environment using artistic senses, especially senses, which develop faster in case of other senses' dysfunctions, may have a huge impact on the formal structure of educational exercises and the process of their creation.

w sztuce, a zwłaszcza tych zmysłów, które bardziej ulegają rozwinięciu przy danych dysfunkcjach, może mieć ogromne znaczenie w formach ćwiczeń dydaktycznych i ich opracowywaniu.

Zarówno charakteryzujący się dużym zaangażowaniem uczestników przebieg warsztatów, jak i konkluzje licznych i żywiołowych dyskusji, wydają się potwierdzać dwie wyrażane we wzmiankowanych konspektach idee. Pierwsza dotyczy aktualności omawianych dzieł sztuki, które często wprost odnoszą się do naszych problemów, bez względu na to, czy jesteśmy pełnosprawni czy nie. Druga idea mówi o tym, że czasem, aby zrozumieć dzieło sztuki, dobrze jest wcielić się w danego artystę lub w samo dzieło, nawet jeśli miałyby to przebiegać w sposób uproszczony.

Tym dziełem sztuki, jak się okazało, może być każdy z nas.

Participants do their best not only during the workshops, but also afterwards, when they provided conclusions in fervent discussions. The outcome seems to prove two main ideas expressed in the syllabus. The first one concerns the topicality of pieces of art, which frequently reference our problems, whether we are able-bodied or not. The second relates to the concept of becoming an artist or a work of art to have a better understanding of it. Of course, the idea presupposes simplifications of the process.

It turned out, that each and every one of us may be a piece of art.

Łukasz Kędziora

Neurohistoryk sztuki, doktorant studiów z zakresu historii na Wydziale Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza na kierunku historia sztuki oraz historia sztuki o specjalności europejska turystyka kulturowa, praca magisterska pt.: *Neuroestetyka jako nowa metoda analizy obrazów*. Interesują go głównie nowe metodologie nauk humanistycznych, w szczególności te związane z historią sztuki.

Link do konspektów Łukasza Kędziory: <http://www.neurohistoriasztuki.umk.pl>

He is a neurohistorian of art, a PhD history student at the Faculty of History of the Nicolaus Copernicus University in Toruń. He graduated from the Adam Mickiewicz University (Faculty of History of Art) and

graduated history of art (specialization – European Culture Tourism). His MA thesis was entitled: *Neuroesthetics as a new method of image interpretation (Neuroestetyka jako nowa metoda analizy obrazów)*. He is mainly interested in new humanities methodologies, especially connected with the history of art.

Link to Łukasz Kędziora's syllabus: <http://www.neurohistoriasztuki.umk.pl/>

Violka Kuś (Violetta Kuś)

Wielkopolanka, absolwentka Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu. Twórczyni *nadproduktywnej* myśli realizowanej i badanej w sztukach wizualnych. W archeologii obyczaju zachowań i w historycznych tekstach źródłowych próbuje odkrywać nowe obszary tożsamości i relacji międzyludzkich. Eksploruje własny umysł, wchodząc w różne role – archiwistki, etnografki, historyczki czy badaczki ludzkiego mózgu – i odtwarzając je w formie performansu unistycznego (drugoplanowego). Poddać analizie rzeczywistość, tworząc duże, rozbudowane instalacje składające się z różnych mediów. Sięga też do naukowych metod z przestrzeni fenomenologii, wykorzystując metodę poznawczą naoczności wyobraźniowej (przykład wyobrażony). Obecnie istotnym obszarem analizy artystyki są zagadnienia z zakresu neurokognitywistyki, m.in. obserwacja i analiza kondycji neuro-psycho-fizycznej człowieka w oparciu o długofalowe działania performatywne, a także projekty artystyczno-badawcze związane ze zjawiskiem *języka intencjonalnego* jako synonimu słyszalnego dźwięku w komunikacji między bytami ludzkimi i nie-ludzkimi.

Od 2015 roku prezes „Fundacji Artystyczno-Badawczej *om* – organizmy i maszyny w kulturze”. Stypendystka Ministra Kultury RP 2004, 2007, 2011 i 2015, Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2016, a także Stowarzyszenia Autorów ZAiKS 2017.

Obszar realizacji: efekty wtórne nadproduktywnej myśli – komunikaty, fenotypy, symulacje, archiwalia.

<http://violkakus.pl>

A woman from Greater Poland and a graduate of the Faculty of Fine Arts at the Nicolaus Copernicus University in Toruń.

She is the creator of *overproductive* thought realized and examined in the visual arts. Viola utilizes archeology of behavioural patterns and historical source texts to discover new areas of a human identity and interpersonal relations. She explores her own mind and enacts a variety of roles, e.g. a registrar, a historian and a brain scientist, and tries to recreate those thoughts in a form of unistic (background) performance. Then, she analyses reality, creating big, robust installations consisting of various media. Sometimes it is necessary to use scientific phenomenology and benefit from the imaginary bystandership cognitive method (imagined example). One of the artist's newest inventions for analysis focuses on the neurocognitive aspects, e.g. a man's neuro-cognitive-bodily condition observation and analysis based on long term performative actions and projects combining art and science relating to *the intentional language* phenomenon as a synonym for audible sound of communication of human and inhuman beings.

In the year 2015 she became the president of a “Art & Science Research Foundation *om* - organisms and machines in culture”. Violetta was the winner of the scholarships granted by Minister of Art and Culture RP in 2004, 2007, 2011 and 2015, scholarships granted by Marshal of the Kujawsko-Pomorskie

Province in 2016, as well as Polish Society of Authors and Composers (Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych, ZAiKS) in 2017.

Area of the project: secondary effects of an overproductive thought – messages, fenotypes, simulations, archives.

<http://violkakus.pl>

Krzywo spojrzal, a nie ma krzywicy

Warsztaty prowadzone przez dr Monikę Masłoń i Daniela Rumiancewa

He is not looking straight, although he is not a hunchback

Workshops held by PhD Monika Masłoń and Daniel Rumiancew

Punktem wyjścia do opracowania zestawu ćwiczeń realizowanych podczas warsztatu *Krzywo spojrzal, a nie ma krzywicy* – ćwiczenia o komunikacji były nasze rozmowy o doświadczeniach z przeszłości. Przywoływaliśmy dobre i złe chwile spędzone w szkole, obserwacje dokonane podczas pracy w placówkach edukacyjnych i działań związanych z edukacją nieformalną. Tym, co wielokrotnie wracało w opowiadanych historiach i wydaje się być najistotniejszym zagadnieniem, jest kwestia komunikacji. Jej obecność albo jej brak wydawał się być kluczem do zrozumienia doświadczeń z przeszłości. Uzupełnienie jej braku jest istotnym zagadnieniem w myśleniu o przyszłości. Dostrzegliśmy też, że jest to motyw obecny również w wielu naszych projektach artystycznych.

Sięgnęliśmy więc do arteterapeutycznego założenia, że można potraktować media artystyczne jako sposób komunikacji i przygotowaliśmy serię ćwiczeń,

The starting point for the set of exercises realized during the *He is not looking straight, although he is not a hunchback* workshops were our discussions about the past experiences. We remembered good and bad times spent at school, observations made during work at the educational establishments and actions connected with informal education. In our stories, the topic of communication was the one thing, that we kept coming back to. Its presence or lack thereof seemed a key to understanding past experiences. If it is missing, when one is thinking about the past, filling the gap is a critical task. We realized that it is a returning motif of our artistic projects.

The next step was utilizing art therapeutic assumption, that we may treat artistic media as a means of communication, therefore we prepared a series of exercises involving the passage from a one-way message to a dialogue. The experience was meant to be a tool facilitating fruitful

w których przechodzimy od jednostronnego komunikatu do dialogu, by następnie wykorzystać to doświadczenie do owocnej współpracy. Ważnymi wątkami, których chcieliśmy dotknąć podczas realizacji ćwiczeń, były otwartość, uważność, empatia, nieocenianie, intencjonalność, współdziałanie.

W pierwszym ćwiczeniu poprosiliśmy uczestników warsztatów o dokończenie zdania zaczynającego się od słowa „Jestem...” i stworzenie osobistego komunikatu. Następnie każdy z nich miał za zadanie przekazać telefonicznie kilku osobom losowo wybrany komunikat innego uczestnika. Ważne było dla nas, aby nie traktować tego, co napisane na wylosowanej kartce, jak zadania aktorskiego, ale żeby spróbować wczuć się w sytuację osoby piszącej. Nastąpiło nadanie komunikatu – jednostronne i pozostające bez odpowiedzi.

Pojawiła się potrzeba dialogu. Do jego przeprowadzenia użyliśmy bardzo prostych materiałów – karteczek samoprzylepnych i cienkopisów. Chcieliśmy zbudować skojarzenia z notatką, czymś robionym szybko, gdzie doskonałość formy nie jest taka ważna. Określiśmy zasady, według których rozmawiać miały pary uczestników: prowadzona rozmowa może odbywać się tylko poprzez rysunki na kartkach, bez słów, bez liter, bez znaków, naprzemiennie. Punktem wyjścia, jak to bywa w takich sytuacjach, miała być pogoda. Po użyciu wszystkich karteczek

cooperation. The most important topics, that we wanted to focus on during the realization of exercises, were: openness, empathy, nonjudgmentalism, intentionality and cooperation.

The first exercise begun with asking workshops participants to finish a sentence starting with a phrase “I am...” and adding the latter part of the message. Next, every participant had to phone other people and utter randomly chosen message created by another user. We made it clear, that it was not meant to be an acting task. Instead of simply reading the message, participants were encouraged to empathize with the writer. The messages were uttered, and no answers were given.

Suddenly, everybody missed the dialogue. It was conducted using very simple materials – sticky notes and fineliners. We wanted participants to make an association with a note, something informal or prepared in a hurry. Then, they were presented the rules of discussion with partners: they could only draw pictures on sticky notes, neither words nor letters were allowed, no symbols, turn-based. The starting point was blunt – the weather. After the participants used all sticky notes, we ushered the verbal discussion phase, as well as the tale of intentions and interpretations. They were frequently missing the point. One may say, that translating a simple sentence into pictures appeared to be a futile

rozpocznęła się werbalna rozmowa i opowieść o intencjach i interpretacjach. Niejednokrotnie rozmijały się one, a próba przełożenia klasycznego zdania na obrazy okazywała się skazana na niepowodzenie. Te języki bardzo się od siebie różniły. Porozumienie pojawiało się czasem, kiedy do figuratywnych obrazków wkradały się fantazyjne plany, marzenia o dalekiej podróży albo wtedy, gdy dialog zamieniał się we wspólne snucie wymyślonej opowieści.

W następnym kroku poprosiliśmy uczestników warsztatu o to, aby posługując się tymi samymi materiałami i w oparciu o te same zasady, przeprowadzili rozmowę rysunkową, używając tylko elementów abstrakcyjnych. W tym przypadku punktem wyjścia miała być pojedyncza linia. Drugi wariant ćwiczenia, choć komuś, kto nigdy go nie wykonywał, może wydać się trudniejszy, w rzeczywistości w znacznie większym stopniu pozwalał na skuteczną komunikację. Rozmowa na linie, punkty i płaszczyzny umożliwiła przeniesienie ciężaru z przetwarzania i odczytywania słów zamienianych na obrazy, na reagowanie na to, co „mówi” nasz rozmówca.

To skupienie na drugiej osobie ćwiczyliśmy następnego dnia, rysując na wzajem swoje portrety. Wyjątkowość tych wizerunków oparta była na użytych materiałach i na specyficznym sposobie działania. Podobizny rysowane były białym mazakiem na białym arkuszu papieru

task. Those languages are very different. Understanding sometimes existed, when the figurative pictures got mixed with fantasies, dreams about a long journey or when the dialogue transformed into a collaborative, improvised storytelling experience.

During the next step, we asked participants to use the same materials and follow the same rules. Their new task was having a picture discussion, but using only abstract concepts. In this case, the starting point was a single line. The second variation of the exercise may seem more difficult to the inexperienced, but it in fact facilitated more effective communication. Talking with lines, points and planes made it possible to transfer the difficulty from the processing and reading words disguised in the form of images to reacting to the participant's "speech".

The day after we were also practicing focusing on the other person, this time drawing each others portraits. The images were quite unique, because we used very specific materials and acted in an uncommon way. The portraits were drawn with white markers on white sheets. We were drawing them under the table – no peeking allowed! That kind of situation forces drawing differently. The rules and limitations make you feel less responsible for the final outcome, while the fear of being judged evaporates. The end results were rather minimalistic –

i powstawały pod stołem, bez patrzenia na to, co pojawia się na kartce. W takiej sytuacji rysuje się inaczej. Warunki zadania, jego ograniczenia, powodują, że odpowiedzialność za ostateczny efekt rozmywa się, a lęk przed oceną znika. W efekcie powstały minimalistyczne prace, których fragmenty uwidatniały się, gdy światło padało na nie pod właściwym kątem. Powiesiliśmy je na ścianie na wysokości wzroku. Poniżej umieściliśmy czarne kartki do następnego zadania.

Inspiracją do kolejnego ćwiczenia były prace Dennisa Oppenheima (*Two Stage Transfer Drawing*), w których jedna z osób kopiowała na wiszącej przed nią kartce układ linii rysowany przez drugą na jej plecach. Postąpiliśmy podobnie. Białym mazakiem, na powieszonych uprzednio czarnych kartkach, jedna z osób z pary rysowała abstrakcyjne obrazy na podstawie ruchów palca wodzącego po jej plecach. W takiej sytuacji natychmiast widać, jak druga osoba reaguje na nasz ruch. Możemy eksperymentować z naciskiem, szybkością, powtórzeniami i szukać właściwego sposobu komunikacji.

Przetestowanie różnych form rysunkowego dialogu, które pojawiły się we wcześniejszych ćwiczeniach, pozwoliło na realizację prac współtworzonych. Te same pary, które wykonywały razem dwa poprzednie ćwiczenia, zostały teraz poproszone o stworzenie wspólnej pracy na większym formacie. Były to duże czarne kartony, a kompletem narzędzi, które

some needed additional lighting under an appropriate angle to be visible. They were hanged on the wall at the eye level. Below, we hanged black cards needed for the next exercise.

The following exercise was inspired by Dennis Oppenheim's *Two Stage Transfer Drawing*. One of the persons was drawing on the sheet in front of him/her a copy of the line order drawn by the other person on the first participant's back. We decided to act similarly. Participants were "finger drawing" abstract images on another participant's back, while the participants being a "fake canvas" tried to recreate the "images" on the black sheet in front of his/her eyes with a white marker. In that kind of situations we can observe, how does the other person react on our movements. We may experiment with force, speed, repetitions and seek an appropriate way of communication.

Testing various forms of picture dialogues from the above exercises helps in realizing works developed by several authors. The same pairs, who conducted previous exercises together, were asked to cooperate on a bigger work. They were given big black cardboard boxes and a set of tools containing: a white marker and a paintbrush dipped in white paint. Each person could work using only one of the tools. All topics concerning the final outcome had to be discussed non-verbally. Every pair had to work out a way of

otrzymywała każda z par był biały mazak i pędzel z białą farbą. Każda z osób w parze mogła pracować tylko jednym narzędziem, a wszelkie ustalenia dotyczące wyglądu wspólnej pracy odbywały się niewerbalnie. Każda z par musiała wypracować swój sposób komunikacji. Zauważać granice, respektować je, burzyć lub przekraczać.

Ostatnim zamykającym ćwiczeniem było zadanie o charakterze performatywnym. Poprosiliśmy, żeby każdy z uczestników przygotował kilkudziesięciu wypowiedź o swoim ulubionym artyście. W zaaranżowanej jak sala lekcyjna przestrzeni miały się odbywać kolejno te krótkie wykłady. Każda z osób miała jednak wypowiadać się w określony przez nas sposób, np. mówiąc ze ściśniętym gardłem, stojąc w kącie z opuszczoną głową, intensywnie wpatrując się w słuchających, czy nieszczerze się uśmiechając. Obserwowaliśmy wspólnie, jak te formy wypowiedzi wpływają na odbiór przekazywanych treści.

Bardzo ważnym fragmentem każdego z ćwiczeń była rozmowa o tym, jak oddziaływało ono na uczestników, jakie myśli i odczucia pojawiały się podczas jego realizacji. Bez tego elementu warsztaty byłyby niekompletne.

communication. They had to acknowledge boundaries, respect them, crush them or bypass them.

The closing exercise was a performative task. We asked each and every one of the participants to prepare an oral presentation about their favourite artist consisting of a couple of sentences. The space, where the interviews were being held, was arranged to mimic a classroom. However, every participant had to speak in a specific way assigned by us, e.g. sobbing, standing in the corner and staring at the ground, glaring at the audience or smiling insincerely. We observed, how the form of the utterance influences the reception of its content.

One of the most important phases of each exercise was a discussion about the influence it had on the participants, what thoughts and emotions they were experiencing during speaking. Without that step, I would consider the workshops incomplete.

Dr Monika Masłoń

Absolwentka Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi. W latach 2011–2016 była studentką studiów doktoranckich w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi, gdzie pod kierunkiem prof. Józefa Robakowskiego zrealizowała pracę doktorską pt. *Do zobaczenia*.

Od 2011 roku jest pracownikiem Instytutu Edukacji Artystycznej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, gdzie prowadzi zajęcia dla studentów kierunku edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych.

Graduate of the Strzemiński Academy of Art, Lodz In the years 2011-2016 she was a PhD student at the L. Schiller National Film School in Lodz, where under the guidance of Prof. Józef Robakowski she realized her doctoral work entitled *See you (Do zobaczenia)*.

Since 2011 she has worked at the Institute of Artistic Education at the Maria Grzegorzewska Pedagogical University in Warsaw, where she conducts courses for students of Artistic Education within Visual Arts (in fine arts).

Daniel Rumiancew

Studiował na Wydziale Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz na Wydziale Komunikacji Multimedialnej Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu. Pracuje jako wykładowca w Instytucie Edukacji Artystycznej Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie. Jest autorem performansów, filmów wideo, fotografii, instalacji i obiektów artystycznych.

He studied at the Department of Philosophy and Sociology of the University of Warsaw and at the Faculty of Multimedia Communication of the Academy of Fine Arts in Poznań. He works as a lecturer at the Institute of Artistic Education (Academy of Special Education in Warsaw). He is an author of performances, video films, installations and artistic objects and a photographer.

Kultura i Neuronauka. Afazja

Warsztaty prowadzone przez Karolinę Wiktor i Annę Łobacz

Culture and Neuroscience. Aphasia

Workshops by Karolina Wiktor and Anna Łobacz

Afazja to całkowita lub częściowa utrata umiejętności posługiwania się językiem, spowodowana uszkodzeniem odpowiednich struktur mózgowych.

Przyczynami afazji w 75–80% są udary mózgu o charakterze niedokrwiennym (ok. 75% wszystkich udarów) lub krwotocznym. Afazja może być również wynikiem urazów czaszkowo-mózgowych (20%), guzów i chorób degeneracyjnych, zatruc toksycznych, np. alkoholem, procesów zapalnych spowodowanych infekcjami bakteryjnymi, wirusowymi lub grzybiczymi.

W Polsce odnotowuje się co roku około 60 tys. osób z udarem, z czego połowa z nich umiera w ciągu jednego roku, a druga żyje z trwałym inwalidstwem. W dużych miastach w Polsce (Gdańsk, Warszawa, Katowice, Poznań) na każdy tysiąc mieszkańców przybywa każdego roku 2–6 osób z afazją.

Aphasia is a complete or partial loss of language skills caused by a trauma of a specific brain structure.

Ischemic brain stroke (~75% of all strokes) is the main cause of aphasia (75–80%). However, hemorrhagic strokes also cause this illness. Aphasia may be also caused by cerebrocranial traumas (20%), tumors and degenerative disorders, poisonings (e.g. alcohol poisonings), inflammatory processes caused by bacterial, viral and fungal infections.

In Poland every single year the number of strokes amounts up to 60,000. While half of the patients die during the first year after the occurrence, the second suffers from permanent disability. In the biggest Polish cities (Gdańsk, Warsaw, Katowice, Poznań), every year the number of patients suffering from aphasia grows from 2 to 6 per thousand.

Postical symptoms are the main cause of long term disability and one of the

Objawy poudarowe stanowią główną przyczynę długotrwałej niepełnosprawności, a także jeden z podstawowych powodów zgonu populacji dorosłych (w wyniku udaru umiera rocznie 5,5 mln ludzi na świecie). Ogromna część boryka się nie tylko z zaburzeniami mowy, ale także z upośledzeniem sprawności ruchowych i samodzielności, depresją, stanami otępiennymi.

Z raportów Światowej Organizacji Zdrowia wynika, że na świecie, na każdy tysiąc mieszkańców, przybywa rocznie 2–4 przypadków afazji, a według innych źródeł nawet do 6 nowych postaci afazji.

Można wyróżnić dwa główne rodzaje afazji, w zależności od miejsca uszkodzenia mózgu:

- **afazję ekspresyjną** (motoryczną, ruchową, afazja Brocka) – przy uszkodzonym ruchowym ośrodku mowy i okolicy czołowej;
- **afazję percepcyjną** (sensoryczną, czuciową, afazję Wernickiego) – przy uszkodzonym czuciowym ośrodku mowy i okolicy skroniowej.

Przy **afazji ekspresyjnej (motorycznej)** w dużym stopniu zostaje zachowane rozumienie tego, co mówią inni, ale osoba ma trudności z artykułowaniem dźwięków, budowaniem dłuższych, płynnych wypowiedzi, następuje ubytek fluencji słownej, trudności w doborze pojęć. Często mowa jest telegraficzna, z przewagą rzeczowników, pomijane są inne części mowy.

main causes of death among the adult citizens (annually 5.5 million people around the world die from a stroke). The majority of them struggles with speech disorders and mobility impairments, dependability, depression and dementia syndromes.

WHO reports, that there are two to four more patients suffering from aphasia per thousand people around the globe. However, according to other sources, even six.

Depending on the brain area damaged: there are two main types of aphasia:

- **Expressive aphasia** (motor, mobility and Broca's aphasia), caused by damage to the speech centre or the frontal lobe,
- **Receptive aphasia** (sensory, impressive, Wernicke's aphasia), caused by damage to the sensory speech centre and temporal regions.

People with **expressive aphasia (motor)** understand most of other people's speech, but have difficulties saying anything and constructing long, fluent utterances. What is more, they tend to suffer from semantic deficiencies and have problems with selecting the appropriate terminology. Their speech is telegraphic. Utterances contain mostly nouns, while other parts of speech are excluded.

W ciężkim stanie afazji ruchowej występują głębokie zaburzenia, artykulacja może być zupełnie zniesiona. W późniejszym okresie zaburzenia ujawniają się we wszystkich czynnościach mowy, a więc w powtarzaniu, nazywaniu, a także w mowie spontanicznej. Podczas artykulowania mogą występować częste powtórzenia wyrazów, zamiany głosek, agramatyzmy, zniekształcenia głosek.

Afazja percepcyjna (sensoryczna) charakteryzuje się trudnościami w rozumieniu mowy innych osób i własnej, przy względnie dobrze zachowanej płynności. Z powodu zakłóceń w obszarze słuchu fonematycznego, czyli zdolności analizy i syntezy dźwięków mowy, osoba zupełnie lub częściowo nie rozumie mowy innych osób – słyszy dobrze – jednak w różnym zakresie nie rozumie znaczenia tego, co słyszy. Wypowiedzi są zniekształcone, mało zrozumiałe, występują neologizmy, pojawia się wielomówność, tzw. salátka słowna.

Inne rodzaje afazji:

- mieszana – dotyczy pacjentów z zaburzeniami nadawania i odbierania mowy;
- nominacyjna – w przypadku osób z trudnościami z aktualizowaniem nazw;
- całkowita – inaczej totalna, gdy chory ma niemal całkowicie zniesioną zdolność rozumienia i mówienia;

Severe motor aphasia involves serious distortions – articulation may be completely missing. In the succeeding periods articulation disorders are present in all speaking behaviour, e.g. repeating, naming and spontaneous speech. Speech may involve frequent repetitions, sounds switching, agrammatisms and vowel distortions.

Receptive aphasia (sensory) is characterized by difficulties with understanding other's and one's own speech, while maintaining fluency. Distortions in phonetic hearing (capability of speech sounds analysis and synthesis) make one partially or totally unable to understand others. It means, that hearing is not impaired, but the stimuli may not be transformed into a meaningful information. Utterances seem distorted and unclear. There may be neologisms and loquaciousness, so called word salad.

Other types of aphasia:

- mixed – difficulties with producing and receiving speech;
- dysnomia – difficulties with names updating;
- complete (total) – ailing can not understand speech and is not able to speak;
- primary progressive – long term nerve cell degeneration resulting in the dying off of the nerve cells.

- pierwotnie postępująca – wynikająca z długotrwałego procesu zwyrodnienia komórek nerwowych, a w konsekwencji ich obumierania.

Afazji często towarzyszą zaburzenia i trudności w zakresie innych umiejętności:

- zaburzona pamięć – amnezja;
- trudności w czytaniu (aleksja), pisaniu (agrafia), liczeniu (akalkulia);
- zaburzenia poczucia czasu i przestrzeni;
- niedowład prawej części ciała i trudności w koordynacji ruchów całego ciała;
- zaburzenia intelektu;
- zaburzona gnozja wzrokowa i słuchowa;
- zaburzenia uczuć i nastroju, zachowania;
- dysfagia.

Afazja dziecięca

Terminem tym określa się pierwotne zaburzenia zachowania językowego wynikające z patologii mózgowej, które nie są wynikiem głuchoty bądź niedosłuchu, niedorozwoju umysłowego lub zaburzeń emocjonalnych, schizofrenii dziecięcej, opóźnienia rozwoju mowy oraz dysglosji.

Omawiane zaburzenia dotyczące dzieci stanowią problem terminologiczny. W literaturze nazywane są również jako alalia, niedokształcenie mowy pochodzenia korowego, afazja dziecięca, afazja rozwojowa, dysfazja dziecięca, wrodzone zaburzenia rozwoju mowy, wrodzony niedorozwój ekspresji słownej oraz wrodzony niedorozwój ekspresji i recepcji słownej.

Aphasia is usually connected with other disorders and difficulties:

- memory disorder – amnesia;
- reading disorder (alexia), writing disorder (agraphia), counting disorder (acalculia);
- false perceptions of time and space;
- right-sided hemiparesis and difficulties in the whole body coordination;
- intellect disturbances;
- disturbed visual and aural cognition;
- moods and emotion disorders;
- dysphagia.

Child aphasia

This term means primary disorders of linguistic behaviour resulting from brain pathology, except deafness and hypoacusis, mental deficiency or emotional disorders, childhood schizophrenia, speech developmental disorders and disglusia.

Discussed childhood disorders represent terminological problems. Sources also call them alalia, speech development underdevelopments of cortical origin, child aphasia, developmental aphasia, child dysphasia, inborn speech development disorders, inborn verbal expression underdevelopment and inborn expression and reception impairment.

Child aphasia can be divided into:

- **Developmental child aphasia** – disorders resulting from underdevelopment of language competence

Afazję dziecięcą możemy podzielić na:

- **rozwojową afazję dziecięcą** – zaburzenia wynikające z niewykształcenia kompetencji językowych; jest to brak rozwoju mowy wywołany patogennymi czynnikami w prenatalnym, perinatalnym i postnatalnym okresie życia do pierwszego roku życia;
- **nabytą afazję dziecięcą** – niedokształcenia kompetencji językowych; polega na zahamowaniu wcześniej prawidłowo przebiegającego rozwoju mowy lub utracie już zdobytych umiejętności językowych. Obejmuje okres pomiędzy drugim a siódmym rokiem życia.

Tak jak w przypadku osób dorosłych wyróżniamy typy afazji: ekspresyjną, percepcyjną i mieszaną.

Dla funkcjonowania językowego dzieci z **afazją ekspresyjną (motoryczną)** najbardziej charakterystyczne są:

- rozumienie mowy innych, znaczne trudności w realizacji słów, wypowiedzi;
- zanik lub niewykształcenie mowy spontanicznej, utrudnione bądź zahamowane inicjowanie wypowiedzi;
- niezdolność budowania dłuższych komunikatów werbalnych, stosowanie krótkich, prostych zdań lub zwrotów, opuszczanie słów trudnych do przypomnienia, pojawia się styl „telegraficzny”;
- spowolnione tempo mówienia, często związane z poszukiwaniem brakującego słowa;

(lack of speech development caused by contact with pathogenetic factors during the prenatal, perinatal and postnatal period and the first year of life out of the womb);

- **Acquired child aphasia** – underdevelopment of language skills (suppression of the correct speech and language development or loss of acquired linguistics skills). Also includes the period from second to seventh year of life.

Just like adult aphasia, child aphasia can be divided into three categories: expressive, sensory and mixed.

Children with **expressive aphasia (motor)** usually:

- Have problems understanding what others say, have problems with speaking words and utterances;
- Have increasing difficulties with spontaneous speech and initiating discussions (or can not initiate discussions at all);
- Are not able to construct long verbal messages, use short and simple sentences or utterances, skip words that they struggle to remember and use “telegraphic” style;
- Speak slowly, usually because they miss a word;
- Have problems with articulation;
- Repeat words and utterances they have just heard (echophrasia);

- zaburzenia artykulacji;
- powtarzanie słów, zwrotów zasłyszanych przed chwilą (echolalia);
- zastępowanie brakujących słów, głosek innymi (parafrazje);
- przestawianie kolejności sylab w wyrazie;
- błędy gramatyczne (agramatyzmy);
- szyk przestawny w zdaniach;
- nadużywanie słów ogólnikowych.

Dzieci dotknięte afazją percepcyjną mają trudności z rozumieniem języka przy zachowanej zdolności mówienia. Słyszą mowę innych i same mówią, lecz nie wychwytyją sensu własnych ani cudzych wypowiedzi.

Dla funkcjonowania językowego dzieci z afazją percepcyjną (sensoryczną) najbardziej charakterystyczne są:

- trudności w zakresie rozumienia wyrażen określających stosunki przestrzenne, czasowe, zależności;
- brak rozumienia pojęć abstrakcyjnych i ogólnych;
- mechaniczne powtarzanie usłyszanych pytań, poleceń, wynikające z ich niezrozumienia;
- brak lub nieadekwatność reakcji na pytania, polecenia, związane z nie-
możliwością ich zinterpretowania;
- stosunkowo łatwe, spontaniczne inicjowanie mowy (np. potok słów, gadatliwość);
- Replace missing words and sounds with others (paraphrasia);
- Change the correct order of syllables;
- Make grammatical errors (agrammatism);
- Invert the sentences;
- Use too many generalizations.

Children with receptive aphasia have problems with understanding language, but can still correctly use language. They can hear others and themselves speak, but can not grasp the meaning of any utterances.

Children with receptive aphasia (sensory) usually:

- Have problems understanding expressions concerning space, time and relations;
- Do not understand abstracts and generalizations;
- Mechanically repeat questions and commands, because they do not understand them;
- Do not react or react inadequately on questions and commands, because they can not interpret them;
- Relatively easy and spontaneously initiate conversations (talkativeness);
- Make grammatical errors (agrammatism);
- Distort words;
- Use words contrary to their meaning;

- błędy gramatyczne (agramatyzmy);
- zniekształcanie wyrazów;
- używanie słów niezgodnie z ich znaczeniem;
- mowa niezrozumiała, sprawiająca wrażenie obcego, swoistego języka.

Terapia logopedyczna dzieci i dorosłych powinna polegać na przygotowaniu materiału językowego i ćwiczeń dostosowanych do indywidualnych potrzeb i występujących zaburzeń. Najważniejsze jest, aby osoba miała komfort pracy, szacunek, zaufanie do terapeuty i poczucie małych sukcesów, co każdemu z nas jest niezwykle potrzebne.

- Speak unintelligibly or use “foreign”, peculiar language.

Speech therapy for children and adults should focus on preparing language material and performing exercises tailored to the individual needs or existing disorders. The most important factors of a successful therapy are: comfortable work environment, respect, trustworthy therapist and being able to feel tiny successes, that each and every one of us needs extremely.

Anna Łobacz

Logopeda, pedagog specjalny, absolwentka Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Doktorantka w Zakładzie Logopedii i Emisji Głosu w Instytucie Polonistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. Specjalistka w zakresie rehabilitacji zaburzeń mowy i języka (afazji, dyzartrii), w przebiegu chorób naczyniowych, neurodegeneracyjnych oraz osób laryngektomowanych.

A speech therapist, a special education teacher and a graduate of the from Maria Grzegorzewska Special Education Academy in Warsaw. A PhD student at the Department of Speech-Language Pathology and Voice Emission, the Institute of Applied Polish Studies, University of Warsaw. Specializes in rehabilitation of speech-language disorders (aphasia, dysarthria) during vascular and neurodegenerative diseases, as well as patients after a laryngectomy.

Bibliografia | Bibliography:

Herzyk Anna, *Afazja i mutyzm dziecięcy: wybrane zagadnienia diagnozy i terapii*, Wydawnictwo Polskiej Fundacji Zaburzeń Mowy, Lublin 1992.

Jastrzębowska Grażyna, *Afazja, dysfazja dziecięca* [w:/in:] *Logopedia. Pytania i odpowiedzi*, red. Galkowski Tadeusz, Jastrzębowska Grażyna, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1999.

Panasiuk Jolanta, *Afazja a interakcja. Tekst – metaTEKST – kontekst*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013.

Pąchalska Maria, *Afazjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Siudak Anna, *Biologiczne uwarunkowania terapii osób z afazją* [w:/in:] *Nowa Logopedia, t. 2: Biologiczne uwarunkowania rozwoju i zaburzeń mowy*, red. Michalik Mirosław, Kraków 2011.

Abecadło z pieca spadło,
O ziemię się hukło,
Rozsypało się po kątach,
Strasznie się potukło:
I – zgubiło kropeczkę,
H – złamało kładeczkę,
B – zbiło sobie brzuszki,
A – zwichnęło nóżki,
O – jak balon pękło,
aż się P przelekło.
T – daszek zgubiło,
L – do U wskoczyło,
S – się wyprostowało,
R – prawą nogę złamało,
W – stanęło do góry dnem
i udaje, że jest M.

Julian Tuwim
Abecadło

ABCs fell from the gate
And it shattered like a plate
You won't fix it – it's too late
Oh, what a horrible fate:
I – lost its very head,
H – broke into two, how sad,
B – bounced on its back,
A – its tip got stuck,
O – burst like a balloon,
P is bent, just like a spoon.
T's arms worked like a parachute,
L – is in U and U is now mute,
S – twisted into eight,
The R's right leg broke because of its weight,
W – turned upside down
in case M was not around.

Julian Tuwim
The ABCs

Zastanawialiście się czasem, co by było gdyby duża litera D straciła wielki brzuch, a skręt litery S byłby niewiadomą rzędu matematycznego trójmianu? Jeśli w tej sytuacji uda wam się stworzyć podstawowe słowo, np. oko lub dom, to i tak kaligraficzne wykreślenie owych słów płynnym ruchem byłoby krzywe i nieforemne. Linie zeszytu, w którym piszecie, utrudniałyby każdą próbę, bo linie tworzą fale Dunaju i wasz komunikat staje się nieczytelny... Nie mówiąc już

Have you ever considered letter D losing its big belly and S twisting in an enigmatic way, just like trinomial unknown quantity? If it turned out, that you are able to create a word, e.g., eye or home, out of that kind of building blocks, writing them down with one fluent motion would be next to impossible. Notebook lines wouldn't certainly make it easier for you, because of their flowing nature. They would overflow letters like Danube river overflows its banks.

o rozumieniu słów usłyszanych, bo owe słowa stają się słowami języków puszczy amazońskiej – do niczego nie podobne.... Kiedy próbujesz wypowiedzieć to dziwactwo zamieniasz się w stwora z innej galaktyki... I jak w tym świecie żyć...?

A trzeba żyć. Przedstawiłam wam tylko jeden z rodzajów afazji poudarowej lub rozwojowej (ten drugi objawia się głównie w artykulacji oraz nazywaniu zjawisk i ich rozumieniu). Ja niestety doświadczyłam afazji poudarowej w wyniku pęknięcia tętniaka i dwóch udarów. Jednak nie chcę się koncertować na doświadczeniu choroby jako takiej, tylko możliwości wyjścia z tak opresyjnej sytuacji, jaką jest afazja. Proszę pamiętać, że udar to choroba cywilizacyjna, więc dotyka nie tylko ludzi starych, ale też młodych, a ja jestem tego 100% przykładem. Zrozumienie afazji jest trudne, bo każdy ją w nieco inny sposób przeżywa i odczuwa. Pewne jest to, że ludzie z afazją bardziej czują niż wiedzą – więc, kiedy spotkasz afazjanina, nastaw się na cierpliwość słuchania, bo my afazjanie jesteśmy jak drzewcy/Entowie z *Władcy Pierścieni* Tolkiena – wypowiedzenie słowa jest dla nas szczególnie trudne i wydłużone niemiłosiernie w czasie.

Miedzy innymi z tego powodu – zrozumienia własnej cierpliwości, stworzyłam warsztat o tworzeniu trudnych słów z brakującej czcionki. Skonstruowałam ją na podstawie doświadczenia braku w kodzie komunikacji. Prosta, prawie

The message would be unintelligible. Speech would also be a mystery... Like whispers of the Indians from the Amazon rainforest... strange and meaningless... You try to articulate those words only to turn into a horror out of this world... Is it possible to live anymore...?

You got to try. I presented a sample postical or developmental aphasia (the second manifesting during articulation, naming and understanding phenomena). Unfortunately, I experienced postical aphasia. It was a result of aneurysm rupture and two strokes. However, I would like to ignore the experience of the ailment itself and focus on the possibility of recovering from an oppressive situation of aphasia. A stroke is a civilization disease. It affects not only the elderly, but also many young people, e.g. yours truly. Understanding aphasia is hard, because the experience of the symptoms may vary. However, ailing people rather feel than know. If you ever meet an aphasian, gather all available patience and listen. Aphasians are like treants/ents from Tolkien's *The Lord of the Rings*. Uttering a single word is a really difficult and time consuming task.

Understanding my own patience was one of the reasons for creating this workshops about the difficulty of word creation from missing font. Its foundation is an experience of empty spaces in the communication code. A simple, almost invisible line ushers the audience

niewidoczna lina kierunkuje odbiorców w świat konstrukcji liter i słów – również w świat awangardy i Władysława Strzemińskiego, który stworzył alfabet brakujący tylko formalnie – estetyka w tym przypadku była nadrzędna. Dla mnie kluczowa jest możliwość komunikacji.

Spróbujcie zatem na podstawie elementów „Czcionki Brakującej” stworzyć wyrazy, których wielu z was nie zna. Dopiero przy opracowaniu słowa – dostajecie definicje – to nagroda. :))) Można również stworzyć zawody – podzielić się na grupy i w przedziale 10 minut spróbować skonstruować wyrazy. Grupa, która w przewidzianym czasie skomponuje słowa wygrywa – a nagrodą są definicje. :)))

Drugim, niezwykle łatwym ćwiczeniem jest gra performatywna, która w prosty sposób ujawnia nasze braki w koncentracji, pamięci i uwadze. Jednocześnie uważliwia nas wszystkich na problemy poznawcze ludzi z chorobami neurologicznymi. Spróbujcie zrobić w grupie 5–6 osób proste ćwiczenie, a zrozumiecie, na czym polega problem:

Grupa zbiera się w koło, wybrana osoba wchodzi do jego środka. WŁĄCZA NA JEST GŁOŚNA, ENERGETYCZNA MUZYKA – osoby tworzące koło muszą zastanowić się nad istotnym, szczegółowym komunikatem, który mają opowiedzieć osobie stojącej w kole. Muzyka się kończy – w tym momencie każdy mówi do osoby w środku, która musi

into the world constructed of letters and words – also into the world of avant-garde and Władysław Strzemiński, who created an alphabet only formally lacking – aesthetics were considered superior. In my opinion the possibility of communication is critical.

Use the Missing Font elements to create words, that most of you have never heard. Just give it a try. Firstly, you create a word, then you receive definition as a reward. :))) If you want to, you can compete in groups. Create words for 10 minutes and check the outcomes. The group able to construct words before the timer stops wins and gets the reward – definitions of constructed words. :)))

The second, the extremely easy exercise is a performative play. It quickly reveals our problems with concentration, memory and attention. The exercise also educates us about the cognitive problems of people suffering from neurological disorders. Divide into groups of 5-6 persons and complete an exercise to get acquainted with the problem:

A group stands in a circle. One of the participants goes inside. THEN, SOMEONE TURNS ON LOUD AND ENERGETIC MUSIC – people standing in a circle must think of a specific message, which will have to be communicated to the person standing inside the circle. The music stops – at this very moment, every participant has to speak to the person standing in the middle

zapamiętać i powtórzyć jak najczęściej szczegółów z wypowiedzianych do niej haseł. Im bardziej abstrakcyjne tematy, tym trudniej zapamiętać istotę wypowiedzi.

Życzę wam cierpliwości i uwagi na szczegóły rzeczywistości, bo to one kryją najwięcej piękna! :)))

of the circle. The participant standing inside the circle must remember and recreate others' utterances in the most detailed way. The more abstract the topic is, the harder it is to remember the message.

I wish you patience and ability focus on the details of our reality, because they are the vessels of beauty itself! :)))

Karolina Wiktor

Artystka wizualna, performerka, autorka blogów: *Kultura i neuronauka. Od afazji do kultury i neurona* (www.afazja.blogspot.com) i *Literowanie obrazu* (www.poezjawizualna.blogspot.com). Swoje doświadczenia opisała w poetycko-biograficznej książce *Wolga przez Afazję*. Pomysłodawczyni konferencji *Kultura i Neuronauka*, organizowanych w Zachęcie Narodowej Galerii Sztuki.

Visual artist, performer, blogger: www.afazja.blogspot.com i www.poezjawizualna.blogspot.com. She described her personal experiences in a poetic biography entitled: *Driving Volga Through Aphasia* (*Wolga przez Afazję*). She is the originator of the *Culture and Neuroscience* conference held in Zachęta – National Gallery of Art.

EUDAJMONIZM – pogląd etyczny, według którego najwyższym celem i dobrem jest szczęście;

MIZOANDRYZM – patologiczny wstręt kobiet do mężczyzn;

PROKRASTYNACJA – chorobliwa tendencja do nieustannego odkładania pewnych czynności na później;

INWARIANT – czynnik, cecha lub zjawisko stałe i niezmieniające się w czasie;

RELEWANTNY – ważny dla czegoś lub z jakiego punktu widzenia;

DYSFORIA – objaw zaburzeń psychicznych polegających na reagowaniu rozżaleniem, złością lub agresją na stosunkowo blache bodźce;

SOMNAMBULIZM – lunatykowanie;

APOPLEKSJA – udar mózgu;

BARBARYZM – wyraz, wyrażenie lub konstrukcja składniowa przeniesione z innego języka.

EUDAIMONISM – an ethical view stating that the ultimate goal and good is happiness;

MISANDRY – women's pathological hatred of men or boys;

PROCRASTINATION – morbid avoidance of doing a task that needs to be accomplished;

INVARIANT – a factor, feature or phenomenon, which does not change in time;

RELEVANT – important or valuable in connection with something;

DYSFORIA – a mental disorder symptom making ailing react on ambivalent stimuli with sorrow, anger or aggression;

SOMNAMBULISM – sleepwalking;

APOPLEXY – brain stroke;

BARBARISM – an expression or syntax construction borrowed from another language;

Musimy porozmawiać o neuronach

Warsztaty prowadzone przez Kobasę Lakę

We have to talk about neurons

Workshops held by Kobasę Lakę

W szkole kładzie się nacisk na informacje i wskazówki postępowania, nikt nie zajmuje się rozwojem osobowości dziecka. Nie badano, jak nabywa ono uzdolnienia. Słowo „Edukacja” (z łac. *educare*) implikuje dwa pojęcia: wychowanie i nauczanie. W edukacji szkolnej nacisk położony jest na nauczanie rozumiane jako instrukcja postępowania, natomiast zapomina się o wychowaniu. [...] Nawet w szkołach podstawowych dzieci bywają przede wszystkim informowane o faktach, a następnie się sprawdza, ile udało im się zapamiętać. Testy są podstawą do stawiania wyroków: „To dziecko jest wybitnie uzdolnione, to dziecko potrzebuje wsparcia, to dziecko urodziło się mało zdolne”. Testy zdecydowanie nie wystarczają do oceny. Na ich podstawie potrafimy określić, których pytań dziecko nie rozumie i z którymi zadaniami sobie nie radzi. Lecz wobec powyższego wyniki testów powinny raczej służyć do oceny efektywności nauczyciela, a nie zdolności ucznia. [...] Niestety, najczęściej szkoły stawiają sobie za cel wyłącznie ocenę dzieci – najważniejszy jest stopień. Uważam to za poroniony pomysł.

Shinichi Suzuki

Karmieni miłością. Podstawy kształcenia talentu

At school we focus on information and behavioural patterns, but nobody is concerned with developing children’s personalities. Nobody examined, how a child acquires talents. The word “education” (the latin “*educare*”) implicates two notions: upbringing and teaching. During the school years we perceive teaching as instructing how to behave, but we totally forget about upbringing (...). Even in primary school children are mainly given facts and then checked, how many did they manage to remember. Tests are the basis of judgements: “This child is an extremely talented one. This one needs support. This, on the other hand, was born barely talented.” A test is simply not enough to judge a child. They only help us to find out, which questions a child finds incomprehensible and which are simply too hard. Minding the above, test results should only serve as a teacher effectiveness gauge, not an objective measure of skills. Otherwise, we are destined to fail.

Schinichi Suzuki

Nurtured by Love

Dzień po urodzeniu oczekiwanego syna – Jonatana – od lekarzy, potem psychologów i terapeutów usłyszeliśmy wyrok: państwa syn będzie mniej zdolny, proszę od niego nie wymagać zbyt wiele – ma zespół Downa. Świat przewrócił nam się do góry nogami. Zdaliśmy sobie sprawę, że nie mamy pojęcia ani o tym, czym jest niepełnosprawność intelektualna, która wiąże się z zD, ani o tym, w jaki sposób moglibyśmy wesprzeć syna. Nie wiedzieliśmy nawet, czy jego rozwój będzie zdeterminowany zakodowanymi w genach informacjami, czy może my sami dzięki odpowiedniemu wykszoleniu będziemy mogli pomóc mu przezwyciężyć jego problemy.

Zaplakani i rozzarowani spotkaniami z kolejnymi „terapeutami” zaczęliśmy odkrywać, że współczesne podejście do dziecka jest niekompletne, w wielu wypadkach błędne, a nawet szkodliwe. Uznaliśmy, że nasz wyjątkowy dzieciak wymaga wyjątkowego podejścia, a nie serii oklepanych banałów o akceptacji i pogodzeniu się z losem. Zaczęliśmy szukać na własną rękę rozwiązań, które mogłyby wspomóc rozwój naszego dziecka i sprawić, że w przyszłości będzie samodzielny pomimo obciążeń genetycznych. W ten sposób trafiliśmy na znakomitych badaczy dzieci: Glenna Domana, Alison Gopnik, Shinichi Suzukiego, Marię Montessori, a także Agnieszkę Stein, Janusza Korczaka i Howarda Gardnera. To dzięki ich wnikliwej i dogłębnej analizie zachowań dziecka w zasadzie od okresu prenatalnego oraz przyglądaniu się, jak widzą, badają i rozumieją świat młodzi ludzie, możemy postawić tezę, że lepszy

After a long lasting wait, we finally met Jonatan, our son. Physicians, psychologists and therapists gave a laconic verdict: “Your son will probably struggle with many activities. Please, be patient with him. He has a Down syndrome.” The whole planet fell apart. We realized, that we did not know a thing about intellectual disabilities connected with Down syndrome and were not able to help him in his development. We did not even know, whether the development would be the result of the information concealed in his genetic code or would we be able to help him with his problems after a series of special trainings.

We were crying and disappointed, but every single appointment with a “therapist” was a step towards a reasonable conclusion: contemporary approach to children is surely incomplete, is frequently wrong and may be even harmful. We realised that our unique kid requires a unique approach and decided to forget about all of the repetitive mantras about the acceptance and destiny. Not only did we start to search individually for solutions, which might help our kid to develop, but also those, which would make our son independent despite the genetic issues. Our determination led us to a bunch of extraordinary scientists: Glenn Doman, Alison Gopnik, Shinichi Suzuki, Montessori and Agnieszka Stein, Janusz Korczak and Howard Gardner. It was their deep and detailed analysis of children’s behaviour from the prenatal period to studying the ways young people see, examine

świat to lepiej rozpoznane potrzeby dzieci, a lepsza przyszłość to edukacja oparta na zrozumieniu i komunikacji, a nie na systemie nakazów, zakazów i ocen.

Geny nie determinują rozwoju, chociaż mają gigantyczny wpływ na nasze życie. Dzięki właściwej opiece, okazywaniu szacunku i miłości, zapewnieniu odpowiednich warunków dziecko może rozwijać się znacznie lepiej, niż sugeruje to wiedza z poprzedniej epoki. Najważniejsze jest stworzenie środowiska, w którym dziecko może się czuć bezpiecznie, ale też w którym ma szansę uaktywnić swoją niezaspokojoną ciekawość. Stawianie granic rozumianych jako wpasowywanie na siłę w normy społeczne i „surowe wychowanie” może okazać się traumatyczne, ograniczające i szkodliwe.

Gopnik w książce *Dziecko filozofem. Co dziecięce umysły mówią nam o prawdzie, miłości oraz sensie życia* zwraca uwagę, że umysł dziecka odbiera świat jak ziemię obiecaną, krainę kolorów i kształtów, które można zamienić w dowolne byty. Suzuki (*Karmieni miłością*) sugeruje, że rodzimy się geniuszami matematycznymi i słuchowymi – dlatego tak łatwo uczymy się dowolnego języka w pierwszych latach swego życia i dlatego z wielką łatwością możemy nauczyć się gry na dowolnym instrumencie. Doman stwierdza, że nie tylko rodzimy się z wybitnymi zdolnościami w każdej możliwej dziedzinie, ale też że mózg rozwija się niezależnie od stopnia niepełnosprawności fizycznej dzięki specyficznemu działaniu neuronów i swojej

and understand the world, that helped to formulate the following thesis: A world is better, when it is able to understand the children's needs in a better way. A better future is impossible without an education based on understanding and communication, instead of a system of orders, bans and marks.

Genes do not determine development, but they have a gigantic influence on our lives. Thanks to adequate care, respect, love and creating ideal conditions to develop, a child may be able to thrive, notwithstanding the archaic knowledge from the previous decades. If we want our children to feel safe and have the chance to activate their insatiable curiosity, we have to create an appropriate environment. Creating boundaries, e.g. forcing one to obey the social norms and “strict upbringing”, may be traumatic, binding and harmful.

In her book, *The Philosophical Baby*, Alison Gopnik focuses on a fact, that a child's mind receives the world as a promised land, a space of colours and shapes, which may be transformed into basically anything. Shinichi Suzuki (author of *Nurtured by Love*) suggests, that every human being is born a mathematical and aural genius. He suggests, that in any other case we would not be able to learn any language during our first two years of life. Another great example is the ease of learning to play an instrument. On the other hand Glenn Doman thinks, that not only are we born having outstanding skills, but also

neuroplastyczności. Potwierdzają to współczesne badania mózgu, jak również osoby wybitnie uzdolnione, które miały odpowiednie warunki do tego, żeby swój talent rozwinąć, oraz niepełnosprawni, którzy byli w stanie wznieść się ponad swoje ograniczenia. Za ich sukcesem stoi wysiłek indywidualny, wspierająca rodzina, opiekunowie i przyjaciele, ale też odpowiednie warunki – środowisko. Ile dzieciaków nie miało szansy, żeby ze swoich możliwości skorzystać? Ile dzieciaków wciąż ma możliwości, ale nie ma odpowiednich warunków?

„Jesteśmy winni dzieciom szczęście” – to zdanie pada w filmie Erwina Wagenhofera *Alfabet*, traktującym o tym, jak odległa od współczesnych potrzeb jest edukacja, jak bardzo niepraktyczny i szkodliwy jest system prowadzenia lekcji i stawiania ocen w większości szkół na świecie, jak bardzo potrzebna jest globalna zmiana przypominająca reformę szkoły fińskiej – chyba najlepszej dziś na świecie, i to wcale nie dużym kosztem. Żeby pojąć, na czym to szczęście miałyby polegać, musimy jednak poznać skomplikowane zależności między fizjologicznymi aspektami rozwoju człowieka. Musimy zrozumieć, jak funkcjonują geny, neurony, komórki.

Gardner mniej entuzjastycznie niż Doman odnosi się do wrodzonych wszech talentów. Sugeruje, że rodzimy się z predyspozycją do pewnego typu inteligencji (patrz: inteligencje wielorakie). To dlatego niektórzy lepiej radzą sobie w siłowni, inni podczas gry na instrumencie, a jeszcze inni – rozwiązując skomplikowane zadania

our brain develops independently of our physical disability thanks to the peculiar work of neurons and the neuroplasticity. Contemporary brain research and exceptionally gifted persons developing their talents proved that hypothesis, being able to utilize the acquired skills. Moreover, intellectually challenged persons also were able to surpass their limitations, regardless of their restrictions. Their success was the result of their individual effort, supportive families, caretakers and friends, but also adequate conditions and the environment. The sad part is, that most kids do not have such opportunities. How many more unfortunate kids are there?

“We owe our children happiness” – it is a quote from Erwin Wagenhofer’s movie *Alfabet* about the disparity between contemporary children’s needs and the education, how impractical and harmful are the lesson conducting scheme and marking in most schools, how necessary is a global change resembling reforms of the Finnish educational system – the best and certainly not a very expensive school system. In order to understand, what are the conditions of happiness, we have to analyse complicated correlations between the physiological aspects of a human development. We ought to understand the functioning of genes, neurons and cells.

On the other hand, Howard Gardner is more sceptical towards the inborn “megatalents”. He implies that people are born with a specific intellectual predisposition (see: theory of multiple intelligences).

matematyczne. Im więcej wiemy o genach i fizjologii, tym lepiej będziemy mogli pomóc dzieciakom w rozwijaniu ich talentów, tym lepiej będą mogły wykorzystać je w przyszłości, tym lepszy będzie świat. Szczęście to możliwość nieustannego odkrywania świata i rozwoju.

Uczenie się jest najwspanialszą i dającą najwięcej radości grą na świecie. Wszystkie dzieci rodzą się z takim przekonaniem, dopóki nie przekonamy ich, że nauka jest ciężką i nieprzyjemną pracą. Niektóre dzieci nigdy nie dają się o tym przekonać i przechodzą przez życie, wierząc, że nauka jest przyjemnością i jedyną grą, w którą warto się bawić. Tacy ludzie mają swoje specjalne miano. Nazywamy ich geniuszami.

Glenn Doman, Janet Doman
*How to Teach Your Baby Math:
The Gentle Revolution*

cyt. za: Gordon Dryden, Jeanette Vos
Rewolucja w uczeniu

Because of that fact, some of us do better at sports, while others are talented musicians or love to solve perplexed mathematical problems. The more we know about genes and physiology, the better we will be able to help kids develop their talents. It would result in more effective skills utilizations and changing the world into a better place. Happiness is a possibility of unending discovery and development.

Learning is the biggest, most joyful game in the world. Every single person is born that way. Unfortunately, our actions may make them perceive learning as a daunting and unpleasant task. Some kids never accept this misconception and are able to live their adult lives believing in the joy of learning – the only game worth their time. When we speak of those minds, we use a very specific word: geniuses.

Glenn Doman
The Gentle Revolution

Kobas Laksa

Artysta sztuk wizualnych, fotograf, reżyser, grafik, scenograf, autor teledysków. Absolwent Wydziału Malarstwa Grafiki i Rysunku Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu.

A visual artist, a photographer, a director, a graphic designer, a scenographer, a music video creator. Graduate of the Faculty of Painting, Graphic Arts and Drawing of the Academy of Fine Arts in Poznań.

Spotkanie lubiącej konkret i konsekwencję NAUKI z lubiącą emocje i interpretacje SZTUKĄ z założenia jest czymś niezwykłym. Jeżeli dołożymy do tego człowieka, którego historia życia łączy te dwie siły, robi się jeszcze ciekawiej. Kiedy to spotkanie odbywa się w miejscu niecodziennym, jakim jest galeria sztuki i uczestniczą w nim osoby różne pod każdym względem, lecz otwarte i wrażliwe, to musi wydarzyć się coś wspaniałego. Takim spotkaniem w moim odczuciu był cykl *Sztuka edukacji*.

W spotkaniach było wszystko, czego szukam, jako człowiek, rodzic, nauczyciel, wychowawca.

Mózg i nasze z nim relacje jako temat będący wspólnym mianownikiem spotkań. Prowadzący dzielący się nie tylko wiedzą, ale również pasją, tworzący bezpieczny klimat do szczerej wymiany myśli, uczuć, pytań i odpowiedzi. Działania dające możliwość doświadczenia emocji własnym ciałem oraz przełożenia teorii na praktykę codziennego życia. I to co bezcenne, ludzie – uczestnicy, prowadzący, wszyscy budujący przestrzeń, w której to: kim jesteś, jaka jest Twoja historia, Twoje refleksje, wiedza i wątpliwości naprawdę miały znaczenie.

A meeting of precise and consistent SCIENCE with emotional and interpretation loving ART is by definition extraordinary. If you add a human, whose life comprises of both of those forces, the concoction starts to boil. When a meeting takes place in an unusual localization, e.g. an art gallery, and is attended by different, but open and sensitive people, the events to come must be simply amazing. *The Art of Education* series was such an event.

During the meetings I experienced everything I am looking for as a human being, parent, teacher and educator.

The brain and our relations to it was a topic connecting every single meeting. The hosts were sharing not only knowledge, but also passion, as they created a safe space of honest thoughts, feelings, questions and answer exchange. The actions were a great opportunity to experience emotions with one's own body and use theory in everyday life scenarios. I find people – participants, hosts – priceless. They were the people responsible for creating space, where the essence of you, your history, your reflections, knowledge and doubts really mattered.

Sztuka Edukacji przebudowała mój sposób odbierania i definiowania siebie i ludzi wokół.

Zmiana ta sprawiła, że inaczej widzę potrzeby uczniów i dostrzegam też inne niż dotąd ich potrzeby. Planuję działania, uwzględniając możliwości i oczekiwania dorastających mózgów moich uczniów ze szczególną troską, aby te oczekiwania spełnić. Nasze zajęcia stały się ciekawsze i korzystniejsze dla dzieci. Ich mózgi są zadowolone, a zadowolony mózg to zadowolone dziecko, a zadowolone dziecko uczy się chętniej i tworzy piękniej.

Wiem też, na co my dorośli i dzieci nie mamy wpływu. Wiem, co podlega schematom, a uwzględnianie tego pozwala widzieć, interpretować i traktować pewne zachowania własne i innych ludzi zupełnie inaczej niż dotychczas. Dzięki tej na nowo odkrytej relacji „Ja – Mój Mózg” widzę świat pełniej, ludzie wyrażniej, co prowokuje kolejne refleksje i przynosi dużo przyjemności i odkryć w życiu codziennym i pracy.

Za spowodowaną we mnie zmianę serdecznie wszystkim dziękuję.

The Art of Education rebuilt my method of receiving and defining myself and those around me.

That change forced me to think of student's needs in a different way. In fact, I am now able to see more students' needs. I plan my actions, having in mind the abilities and expectations of my students' maturing minds, and take special measures to fulfil them. Our classes became more interesting and even more beneficial for children. Their brains are happy. A happy brain is a happy child. A happy child is eager to learn and create beautiful things.

I now know, that there are things, neither adults, nor children have influence on. I know, that some things must involve a scheme. However, that kind of consciousness helps me see, interpret and react on specific behaviours (my own and others) in a completely new way. Thanks to the newly discovered “Me-Brain” relation I see more detailed world and characters. The phenomenon provokes many other reflections and brings a lot of joy into my personal and professional.

I am very grateful for making me change for the better.

Urszula Arendt-Nieczyporowicz

Kierownik świetlicy szkolnej. Nauczycielka przedmiotu *Edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych*.

A visual artist, a photographer, a director, a graphic designer, a scenographer, a music video creator. Graduate of the *Faculty of Painting, Graphic Arts and Drawing* of the Academy of Fine Arts in Poznań.

Kocham Arsenal | I love Arsenal

Z białostocką Galerią Arsenal wciąż jest mi po drodze, chociaż dotarcie do niej nie odbywa się bez pewnego wysiłku z mojej strony, ponieważ nie mieszkam w Białymstoku, ale w Augustowie. Niby niedaleko, w końcu w tym samym województwie, a jednak każda wizyta musi być zaplanowana i zorganizowana, tym bardziej, że pracuję, mam rodzinę i też inne hobby poza zwiedzaniem wystaw sztuki współczesnej.

Mimo to Arsenal towarzyszy mi od tak wielu lat, że nawet nie jestem sobie w stanie przypomnieć, kiedy tam zawitałam po raz pierwszy. Regularnie bywam na wystawach, koncertach, wykładach, panelach dyskusyjnych, spotkaniach z artystami i różnych warsztatach. Od dawna obserwuję, jak pracownicy galerii starają się dotrzeć ze sztuką współczesną nie tylko do ścisłego grona tak zwanych znawców, ale też zwykłych ludzi posiadających różne zawody, wykształcenie czy wiek. Udowadniają, że coś, co zwykle przeciętny człowiek kwituje krótkimi stwierdzeniami: „Ja tego w ogóle nie rozumiem”, „Ja się zupełnie na tym nie znam” – staje się celną metaforą rzeczywistości, którą obserwujemy na co dzień wokół samych siebie. Ta otwartość

I oftenly go past the Galeria Arsenal in Białystok, but getting there requires my personal effort, because I do not live in Białystok anymore, but in Augustów. It is still close. It is still the same voivodeship. Nevertheless, every visit must be planned and organized, because I work, care for my family and enjoy different hobbies. Modern art galleries are now way down the scale.

However, I have been bound with Arsenal for so many years. So many, that I am even not able to remember my first visit there. I regularly go to exhibitions, concerts, lectures, discussion panels, meetings and workshops with artists. For many years I have witnessed, how the gallery workers try to promote modern art, not only among the small group of its connoisseur, but also among “the normies”, people from various social, educational and economic backgrounds. They manage to prove, that “a normie” stating bluntly: “I do not get it”, “I do not even know, what to think of it” is in fact an artist. Moreover, his/her statement is a metaphor for the everyday reality observed by each and every one of us. I am really drawn to that place by the openness of the staff and their ability

na zwykłych ludzi, przekonanie ich, żeby zaufali swojej intuicji i aktywnie uczestniczyli w odbiorze sztuki współczesnej jest tym, co mnie chyba najbardziej przyciąga do tego miejsca. Staram się zarazić miłością do Arsenalu całą rodzinę i przyjaciół. Jest to punkt obowiązkowy zwiedzania Białegostoku, kiedy pokazuję region znajomym z różnych stron świata.

Ostatnio udało mi się wreszcie doprowadzić do tego, żeby dotarli do galerii uczniowie szkoły, w której pracuję. Nie jest to zwykła szkoła, ponieważ skupia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną i różnymi dodatkowymi niepełnosprawnościami. Jednak mimo przeróżnych barier moi uczniowie odnaleźli się bez problemu w Arsenale, z ciekawością obejrżeli aktualną wystawę, a potem uczestniczyli w warsztatach artystycznych prowadzonych z niezwykłym wyczuciem i zaangażowaniem. Wciąż wspominają ten wyjazd i dopytują, kiedy pojedziemy tam jeszcze raz.

Kiedy więc dowiedziałam się, że Arsenal organizuje cykl warsztatów dla nauczycieli, wiedziałam, że muszę wziąć udział przynajmniej w części z nich. Jak zwykle „moja” galeria stanęła na wysokości zadania. Warsztaty z cyklu *Sztuka Edukacji* pod każdym względem spełniły moje oczekiwania. Prowadzili je artyści, którzy na różnych płaszczyznach związani są, m.in. z zagadnieniem szeroko pojętej niepełnosprawności. Nie tylko wprowadzili grupę w zagadnienia dotyczące

to gain people’s trust. When I am there, I feel that they encourage me to trust my own interpretation and actively enjoy it. I often try to promote Arsenal among my family and friends. When you go to Białystok, you simply must go there. If a friend from abroad decides to pop in Białystok, we always go there..

Recently I managed to organize a school excursion. Students from the school, that I teach in, had the chance to visit Galeria Arsenal. It is no ordinary school. It offers educational options for children with intellectual disabilities and other ailments. Despite many barriers, my students felt really comfortable in the gallery. The current exhibition turned out to be really interesting for them. Afterwards, they took part in artistic workshops held with amazing intuition and engagement. They still remember the excursion and ask, when we will be able to make it once more.

When it turned out, that Arsenal organizes a series of workshops for teachers, I knew that I must attend at least a couple of events. Of course, “My” gallery got the job done perfectly! *The Art of Education* events met every single one of my expectations. They were held by various artists concerned not only with a broad concept of disability, but also many other subjects. They introduced the group to concepts connected with modern art and presented the newest scientific discoveries in the field

sztuki współczesnej, ale też przybliżyli najnowsze badania naukowe związane z neurologią i wykorzystaniem jej odkryć na polu edukacji. Spotkania z artystami: Małgorzatą Jabłońską, Moniką Masłoń, Danielem Rumiancewem i Kobasem Laksą zachęciły mnie do sięgnięcia po lektury zajmujące się tymi zagadnieniami. Chociaż z racji zawodu staram się śledzić różne badania, to jednak o wielu z nich w ogóle nie słyszałam. Ćwiczenia, które wykonywaliśmy w grupie nauczycieli, zainspirowały mnie do urozmaicenia zajęć kształcących kreatywność, niektóre z nich robiłam z uczniami zaraz po warsztatach w Białymstoku i mogę stwierdzić z całą odpowiedzialnością, że to działa!

Na tablicy w naszej sali lekcyjnej pojawiły się niezwykle abstrakcje i zapisy obrazkowych rozmów. Zaintrygowaliśmy swoimi pracami innych uczniów i nauczycieli. We mnie osobiście pojawił się zapal do pracy charakterystyczny dla młodych nauczycieli dopiero rozpoczynających pracę.

Wart podkreślenia jest nie tylko znakomity dobór artystów prowadzących warsztaty, ale też atmosfera spotkań – pełna ciepła i bezpieczeństwa, powodująca otwarcie i współpracę całej grupy. Ta grupa to kolejna, bardzo ważna wartość tych spotkań. Wspaniale było poznać osoby, które wciąż są ciekawe świata, nowości z dziedzin nauki i sztuki, nauczycieli, którzy zaprzeczają stereotypowi znużonego belfra. Mam nadzieję, że jeszcze nie raz uda nam się zebrać w podobnym gronie

of neurology and application of acquired knowledge in education. Meetings with artists: Małgorzata Jabłońska, Monika Masłoń, Daniel Rumiancew and Kobas Laks motivated me to read more on the aforementioned topics. Being a teacher, I am interested in various sources, but the presented ones were really obscure. Exercises done with a group of teachers inspired me to enrich my creativity classes scheduled right after my return from Białystok. Now, I am 100% sure, that the exercises really work!

The classroom blackboard was suddenly covered with unusual abstractions and illustrated conversations. Other teachers and students were intrigued with our art. I personally experienced the motivation to work, and felt exactly like a young teacher staring at the unknown frontier.

Not only was the set of artists amazingly well composed, but also the atmosphere of the workshops. The events were warm and safe. Time spent in the gallery was filled with openness and cooperation. The group was yet another benefit of the meetings. Every participant was still curious about the world, science and art. They were the direct opposite of a teacher stereotype. Jaded and bored? Never! I hope the group will be recreated during the future workshops. Why? Because I simply can not even conceive, that someone would like they to be discontinued.

na kolejnych warsztatach, bo nie wyobrażam sobie, że więcej już takich nie będzie.

Nie jestem typem, który chętnie demonstruje swoje sympatie i antypatie publicznie, szczególnie na różnych częściach garderoby. Niewiele mam bluzek z jakimiś napisami, w zasadzie tylko dwie. Jedną z nich jest stary podkoszulek z hasłem: „kocham Arsenal”.

I rarely externalize my sympathies and antipathies, especially through wearing specific pieces of clothing. In my closet, there are almost no printed blouses. In fact, there are two. One of them, the older one, says: “I love Arsenal”.

Urszula Sińkowska-Cioch

Urodziła się i mieszka w Augustowie. Pracuje z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Próbuje swoich sił w pisarstwie; zadebiutowała książką dla dzieci *Przygody jeża Szymona*.

Born and lives in Augustów. She works with people with intellectual disabilities. She also tries her skills as a writer. Her first published book was titled *Przygody jeża Szymona* (*The Adventures of Simon the Hedgehog*).

Pisanie nie jest moją mocną stroną. Warsztaty były ciekawe dla mnie zwłaszcza z tego względu, że jak się domyślam, przekazywano nam informacje wyluskane z oceanu powszechnie funkcjonującej wiedzy ogólnej. Poza tym, że przedstawione były w sposób niezwykle przystępny, to jeszcze zostały poparte fachową literaturą. Dla mnie, jako nauczyciela matematyki, który spotyka się z dużą liczbą uczniów stawiających się w grupie nierozumiejących i niekochających mojego przedmiotu, najważniejsze było doświadczenie bycia po tej drugiej stronie. Ponieważ nie cierpię metody kołażu i uważam taką pracę za bezsensowną, a tu jeszcze mi ktoś niszczy na koniec i wyrzuca tę część, która według mnie wyszła lepiej. Zawsze trudno jest mi postawić się na miejscu ucznia i pojąć, czego on jeszcze nie rozumie. To przecież takie proste. Warsztaty rozwinęły we mnie wyższy poziom empatii.

Agata Onacewicz

Nauczycielka matematyki.

Maths teacher.

My writing is rather unsatisfactory. I found the workshops to be very interesting, because we were given, as I would like to assume, a concentrated extract of information. We were spared hundreds of hours, that we would otherwise spend on going through an unending ocean of resources. What is more, they were presented in a pleasant way and supplied with the professional literature. I am a maths teacher. A lot of pupils perceive themselves as maths haters. They think one simply can not understand the queen of all sciences. I gladly experienced being a pupil once more. Feeling hatred towards a given task was really important for me. I hate collages and find creating them stripped from any reason. Moreover, the most inspiring piece got destroyed and thrown away at the end. I find it hard to empathize with a pupil. I can not imagine, why are mathematical problems so hard to solve. In fact, the task is really easy. During the workshops I finally felt it.

Sztuka edukacji – ścieżka dostępu

The Art of Education – Access Path

Za nami druga edycja cyklu warsztatowego pod wspólnym tytułem *Sztuka edukacji*. Od czerwca do listopada 2017 roku odbyło się sześć dwudniowych spotkań. Zaproszono artystów, którzy tworzą sztukę przez pryzmat pogłębionych doświadczeń z ludźmi i sobą samym.

W założeniu adresatami warsztatów mieli być nauczyciele i wychowawcy pracujący z młodzieżą i dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Szybko okazało się, że tematyka wzbudziła zainteresowanie wśród nauczycieli różnych typów szkół i przedmiotów. Wspólnym mianownikiem spotkań był temat tworzenia i percepcji sztuki z poziomu doświadczeń neurologicznych, i postrzegania świata przez osoby ograniczone ruchowo, które doświadczyły afazji, autyzmu.

Z refleksji nauczycieli uczestniczących w warsztatach wynika, że prezentowane przez artystów podejście do ucznia i całego procesu nauczania wiele wnosi do ich sposobu postrzegania codziennej pracy dydaktycznej. Dzięki uczestnictwu w spotkaniach, jak sami mówią, doświadczyli

Recently, we managed to pull off the second edition of a series of workshops called *The Art of Education*. From June to November 2017 there were six two-day meetings. Among the guests were art creators drawing inspiration from their deep experiences of others and themselves.

The workshops were prepared for teachers and lecturers working with youth and children with special education needs. It quickly turned out, that proposed topics brought attention of teachers from various schools and specializing in different subjects. The common denominator of all meetings was creating and perceiving art on the neurological experience level and understanding the worlds by people with aphasia, autism and motor disability.

Teachers attending the workshops unanimously stated, that the approach to students and the learning process presented by the artists raised their awareness about the everyday educational practise and the reality itself. After the meetings, teachers were grateful for the possibility

poszerzania horyzontów i dostrzegania piękna. Zapoznali się z prostymi technikami plastycznymi, które w niezwykle sposób otwierają ludzi dotychczas zamkniętych, odosobnionych. Jednak, co najważniejsze, wielu odnalazło nową „ścieżkę dostępu” zarówno do siebie, jak i do swoich uczniów. Uzmysłowali sobie, że być może podstawa programowa i jej realizacja zbyt często przysłania to, co najważniejsze – indywidualną osobowość dziecka.

Bezpośredni kontakt z twórcami, którzy mają doświadczenie w trudnej pracy z osobami z niepełnosprawnościami, uświadomił, jak dużo można zdziałać tam, gdzie z pozoru już nic nie da się zrobić. Często rozwiązania medyczne, pedagogiczne po prostu się nie sprawdzają. Działania twórcze w takich sytuacjach przynoszą efekty, powodują, że uczniowie czują swoją moc sprawczą, swój indywidualizm, pozbywają się ograniczeń i etykiet, które w jakiejś opinii im przypięto.

Jako nieliczni wśród białostockich pedagogów i wychowawców uczestnicy spotkań zdobyli wiedzę na temat narzędzi z różnych dziedzin sztuk funkcjonujących przy wykorzystaniu m.in. technologii i nauki. Bez wątpienia wzbogacili swój warsztat i siebie samych.

Analizowane podczas poszczególnych warsztatów zagadnienia tytułowe i problemy były na nich szeroko oraz dogłębnie omawiane. Przy kolejnych spotkaniach, w czasie przerw kawowych, wracano do tematów z wcześniejszych spotkań,

to feel the expansion of consciousness and the perception of beauty. They got acquainted with simple artistic techniques, which help people with closed personalities open up. Most importantly, many of them discovered a completely new “Access Path” for themselves and their students. They now know, that the common core and its realization usually obscures the most crucial aspect of education – child’s unique personality.

Direct contact with the creators experienced in hard cooperation with people with disabilities make them aware about the astounding possibilities waiting to be discovered in seemingly hopeless situations. In many situations, medical and educational solutions are simply not working. However, creative actions really help in those cases. They facilitate the creative experience, individualism and help to deal with boundaries and labels, which are simply results of one’s opinions.

Participants are now a special minority among the teachers and pedagogues of Białystok. They possess knowledge about the tools used in various functional arts in combination with technology and science. There is no doubt that their skills developed and their consciousness of self expanded.

Main topics and problems analysed during specific workshops were described in the tiniest detail. During the following meetings, coffee breaks turned out to be great opportunities to

przyczyniano własne przeżycia i żywo o nich dyskutowano. A co bardzo ważne, z punktu widzenia organizatorów przedsięwzięcia, spotkania *Sztuka Edukacji* stały się okazją do wymiany doświadczeń i obserwacji, dzielono się wiedzą na temat ciekawych zasobów i wydawnictw. Czas poświęcony na warsztaty będzie procentował w naszych działaniach pedagogicznych i wychowawczych.

further internalize the topics, talk about participants' experiences and discuss them vividly. More importantly, from the event organizers point of view, *The Art of Education* series of workshops became an opportunity to exchange experiences and observations, sharing valuable resources and publications. Time spent in the workshops will be benefiting our teaching and educating.

Katarzyna Zablocka

Koordynatorka projektu, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Sztuk Pięknych, kierunek artystyczno-pedagogiczny, specjalizacja plastyka intermedialna. Od roku 2005 nauczyciel w Liceum Plastycznym im. A. Grottgera w Supraślu, Pracownia Realizacji Intermedialnych. Od roku 2010 prowadząca zajęcia fotografii na Wydziale Grafiki, Politechnika Białostocka. Otrzymała Wyróżnienie „Za naprawianie świata” im. Ireny Sendlerowej 2015.

Project coordinator, graduate of the Nicolaus Copernicus University in Toruń / Fine Arts Department / Faculty of Art and Pedagogy / Specialization in Intermedia Fine Arts. Since 2005 she works as a teacher at the A. Grottger Fine Arts High School in Supraśl (Intermedia Realization Studio). Since 2010 she has conducted courses in photography at the Faculty of Graphic Arts / Białystok University of Technology. In 2015, she was awarded with The Irena Sendler Memorial Award.

redakcja / edited by: Magdalena Godlewska-Siwerska
projekt graficzny / layout: Tomasz Niedźwiedź
polska redakcja językowa, korekta / Polish copy-editing, proofreading: Pracownia Krapiva **krapiva**
tłumaczenie na angielski / English translation: Wojciech Gomoliński
koordynacja / coordination: Magdalena Godlewska-Siwerska
druk / printed by: Koncept, Białystok
nakład / print run: 300 egz. / copies

© Copyright by Galeria Arsenal and Authors
Białystok 2017

wydawca / published by:
Galeria Arsenal, ul. A. Mickiewicza 2, 15-222 Białystok, Poland
tel. +48 857420353, mail@galeria-arsenal.pl, galeria-arsenal.pl
Dyrektor Galerii Arsenal / Director of the Arsenal Gallery: Monika Szewczyk

G A L E R I A
Arsenal

miejska instytucja kultury / municipal cultural institution

Niniejsza publikacja została wydana w ramach programu edukacyjnego *Plac Zabaw Arsenal* realizowanego przez Galerię Arsenal w Białymstoku pod tą nazwą od 2008 roku /
This book has been published as part of the educational programme *Plac Zabaw Arsenal* (*Arsenal Playground*) run by the Arsenal Gallery in Białystok under the same name since 2008

Niniejsza publikacja została wydana w ramach projektu *Plac Zabaw Arsenal dla dorosłych* /
This book has been published as part of the project *Arsenal Playground for adults*

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego /
Partially funded from the means of the Minister of Culture and National Heritage
of the Republic of Poland

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

